

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Andrea Plecháčová

Tradiční africká náboženství v českém kontextu

Vliv tradičních náboženství Afriky na soužití smíšených manželství
(partnerů) v České republice

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Turková, CSc.

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 16.5. 2008

.....
(podpis)

Touto cestou bych ráda poděkovala PhDr. Miloslavě Turkové, CSc., vedoucí práce za věcné připomínky, cenné rady a trpělivost při zpracovávání bakalářské práce. Můj dík za cenné poznámky a komentáře patří také afrikanistovi Radovanovi Sibrtovi a samozřejmě všem respondentům, kteří mi osobně poskytly rozhovor.

OBSAH:

Úvod.....	5
1. Cíl, metoda, vzorek.....	7
1.1. Metoda.....	8
1.2. Vzorek.....	8
1.3. Etnická situace na území České republiky – obecně.....	12
1.4. Kulturní identita nigerijské etnické skupiny žijící na území ČR.....	12
1.4.1. Základní charakteristika skupiny.....	13
1.4.2. Vztah k majoritní společnosti a ostatním etnickým komunitám.....	15
1.4.3. Vnitřní struktura komunity.....	16
1.4.4. Výběr partnera.....	17
2. Náboženství v Africe.....	18
2.1. Tradiční africká náboženství Guinejském zálivu.....	20
2.1.1. Charakteristika tradičního afrického náboženství <i>vodun</i>	22
2.1.2. Kult předků.....	25
2.1.3. Tajné společnosti.....	29
2.1.4. Náboženství Jorubů.....	30
3. Voodoo, vodun, voodoo.....	34
4. Magie.....	36
4.1. Magie a její podstata.....	36
4.2. Magie a náboženství.....	37
4.1. Rozdělení magie.....	38
4.3. Kouzelnictví a čarodějnictví.....	39
5. Analýza dat z vlastního výzkumu.....	43
5.1. Význam tradičních afrických náboženství v křesťanském kontextu.....	43
5.2. Názory na čarodějnictví.....	45
5.3. „Rituály ochrany“ proti negativním silám.....	47
5.4. Pohled na africké náboženství očima českých manželek/přítelkyň.....	48
Závěr.....	49
Seznam literatury a ostatních použitých zdrojů.....	51
Ukázky z rozhovorů.....	53
Přílohy.....	61

ÚVOD

Afrika. Africké tradiční náboženství. Tisíce náboženských kultů, voodoo, magie a kouzelnictví...Všechna tato témata jsou v laickém kontextu často vnímána jako cosi mystického, neprozkoumaného, snad i nebezpečného a pohanského. Afrika zkrátka i nadále představuje pro mnohé lidi západního světa kontinent opletený tajemstvími, plný tisíců vyznání, prazvláštních náboženských praktik a nevídaného způsobu života. Zkoumání afrických tradic probíhá již dlouho a zájem o ně v průběhu několika posledních desetiletí vzrostl jak mezi badateli, tak mezi africkou veřejností. Ale navzdory paleontologickým objevům, různým revolucím a převratům, si Afrika zachovává stále podobu tmavého kontinentu, obrovské, málo známé, v podstatě zaostalé a poněkud mystické zeměpisné oblasti.

Co se týče náboženství, i v tomto aspektu je pro většinu lidí Afrika velkou neznámou. „*Kdysi dávno tvrdili bílí misionáři Afričanům, že božstva voudou neexistují, anebo že jsou dílem ďáblovým. Lidé jim na to odpověděli, že bohové existují, protože o jejich přítomnosti svědčí jejich každodenní činnost. A dílem ďáblovým už vůbec být nemohou, protože konají dobro: zachovávají na světě řád, přispívají k blahu rodiny a ochraňují jednotlivce*“¹. Voudou je dodnes pro padesát milionů věřících na obou březích Atlantského oceánu praktikovaným náboženstvím. Řídí se rytmem přírody, uctívají své předky, svá božstva si zavazují obětmi a promlouvají s nimi v transu.

Práce nemá ambici přinést nové poznatky o africkém náboženství. Jde v ní zejména o pokus rozlišit mezi tradičním náboženským systémem a praktikami čarodějnictví, které jsou v této souvislosti zaměňovány. Jsem nadšenec, který se již léta nechává unést africkou kulturou a způsobem myšlení samotných Afričanů. Jen vůle poznat opět něco nového a touha nahlédnout do mystérií tolik zprofanovaného „voodoo“ mě přiměla k výběru a zpracování tohoto dílčího tématu. Na počátku stála jen fascinace víry v sílu voodoo, ale až v průběhu studia a terénního výzkumu jsem postupně rozplétala zrní nejrůznějších mystifikací, které jsou „všeobecně známy“ a kterými nás živí četba populární literatury a sledování mnoha hollywoodských filmů.

V průběhu času jsem přečetla mnoho zajímavých publikací a odborných textů, které mě přivedly na správnou cestu a voudou jsem konečně začala nahlížet jako synkretické náboženství, které je dodnes živoucí zejména na území západní Afriky.

¹ URL: ><http://www.religioustolerance.com> (28.3.)

Z těchto oblastí také pocházejí moji respondenti, dnes ovšem žijící na území našeho státu. Ať už přechodně či nastalo usazení Afričané v České republice mě přesvědčili o významu tradičních afrických náboženství, jejichž odkaz a tradici si s sebou v nitru nesou přes velké fyzické vzdálenosti, společenské postavení a zejména přesto, že všichni jsou křesťanského vyznání. Víra v magii, věštění a působení negativních sil je přítomna v jejich každodenním životě a provází je při sebemenším rozhodování. Právě tyto aspekty běžného života, stejně jako tzv. „rituály ochrany“ proti zlým silám bych ráda v této práci studovala. Neméně zajímavý bude i pohled jejich evropských manželek či přítelkyň na celou problematiku. Budu se ptát, jak víra jejich manželů ovlivňuje společné soužití, popř. výchovu jejich dětí a jak se tradice afrického náboženství projevuje v rodinných oslavách či důležitých životních rozhodnutích.

1. Cíl, metoda vzorek

Základním cílem mé bakalářské práce je charakterizovat princip tradičních afrických náboženství, označových taktéž vodun, voudou, voodoo či oriša, které pocházejí ze západní Afriky, a jejichž odkaz v sobě nesou příslušníci nigerijské menšiny žijící na území České republiky. Mým úkolem bude blíže specifikovat a vysvětlit víru v magii a působení nadpřirozených sil v myšlení mých respondentů, jakož i její vliv na soužití s jejich evropskými partnerkami v českém prostředí.

Danou problematiku tak budu zkoumat u dvou skupin respondentů: a) nigerijských mužů, b) jejich českých partnerek a ve dvou rovinách: a) teoretické b) praktické, založené na vlastním terénním výzkumu.

Abych se při výzkumu a rozhovorech s muži ze zcela odlišného kulturního prostředí orientovala, bylo nutné vyhledat odbornou literaturu zabývající se religionistikou, kulturní antropologií daného území a mnoha studii pojednávajícími o magii, šamanismu a voodoo. Velikým přínosem ve sběru informací mi byly studie Petry Jeřábkové, která se problematikou nigerijské menšiny na českém území zabývá, a jež byly publikovány ve sborníku docentky Moravcové a doktorky Bittnerové „Kdo jsem a kam patřím“. Významným pramenem pro tuto práci byla taktéž studie doktorky Kateřiny Mildnerové z katedry Antropologie FF ZČU v Plzni, jejíž práce byla přednesena na konferenci věnované Africe „Viva Africa 2006“ a posléze uveřejněna na dokumentovém serveru výše zmíněné katedry pod názvem „Tradiční africké náboženství vodun v Beninu“. Čerpala jsem taktéž z knihy E. Thomase Lawsons „Náboženství Afriky, tradice v proměnách“, jež podává podrobný pohled na dvě z mnoha náboženství subsaharské Afriky – na náboženské tradice Zuluů a Jorubů. K velice přínosným pramenům jsem se taktéž dostala v knihovně Náprstkova muzea, jež se pyšní sbírkou mnoha titulů v původních jazycích². Díky moderní technice a mocnému médiu jsem též čerpala z různých internetových zdrojů³.

V neposledním případě bylo nutné navázat vztahy s některými zástupci nigerijské komunity, kteří mě postupně a ochotně seznámili s dalšími členy svého společenství a zavedli mezi své přátele a rodinné příslušníky.

Při koncipování struktury problémových okruhů (viz kladené dotazy na toto téma v příloze) jsem se zaměřila na každodenní život, běžné soužití v partnerském vztahu a na

² Např. Hiltunen, M.: Witchcraft and Sorcery in Ovambo, Reynolds B.: Magic, Divination and Witchcraft among the Barotse of Northern Rhodesia, Hiltunen, M.: Good magic in Ovambo atd.

³ URL: <<http://antropologie.zcu.cz>> (15.4.2008), URL: <<http://news.nationalgeographic.com>> (13.3. 2008), URL: <<http://www.religioustolerance.org>> (13.3. 2008) atd.

„největší“ kulturní rozdíly, které panují mezi partnery na základě odlišné koncepce myšlení a kulturní tradice.

1.1. Metoda

Bakalářská práce je založena primárně na vlastním, dlouhodobém a opakovaném terénním výzkumu v prostředí africké komunity v Praze. Výzkum byl prováděn technikami polostandardizovaných a nestandardizovaných rozhovorů a pozorování. Nejprve byl realizován jakýsi předvýzkum s jedním nigerijským mužem, který mi poskytl hodiny a hodiny rozhovorů na téma tradičního náboženství, čímž mi vysvětlil mnohé nejasnosti, a zasvětil mě do dané tematiky. S jeho pomocí jsem si vytvořila představu o celém výzkumu. Kontakty na další respondenty jsem získala především prostřednictvím tohoto informátora a jeho přátel – tedy metodou „sněhové koule“.

Sběr dat proběhl v letech 2007 (březen – červen) a 2008 (leden – duben), přičemž první fáze výzkumu byla realizována pouze s muži, druhá fáze i s ženami. S respondenty mě seznámil můj dlouholetý přítel z Nigeru, s kterým jsme se společně zúčastnili několika oslav, které byly pořádány v bytě jednoho z respondentů.

Vzhledem k zachování soukromí dotazovaných osob uvádím pouze jejich pozměněná křestní jména.

1.2. Vzorek

Oslovila jsem čtyři smíšené páry, žijící na území České republiky. Až na jeden případ se jedná o nigerijsko-česká manželství, která spolu soužijí minimálně 3 roky. Jen jeden pár je nesezdán a společnou domácnost sdílí téměř rok. Muži pocházejí z městských oblastí Nigérie a zastupují tři etnické skupiny: Boki, Ibo a Joruba. Jejich partnerkami jsou Češky, se kterými momentálně bydlí v Praze. Tři ze čtyř párů vychovává alespoň jedno dítě. Všichni respondenti patří ke střední vrstvě společnosti a jsou relativně dobře ekonomicky zajištěni. Žádný z dotazovaných Afričanů do České republiky nepřišel jako emigrant. Většinou zde studovali, aby si zde posléze našli zaměstnání v oboru. Po několika letech pobytu se seznámili i se svými aktuálními partnerkami. Přes rozdílnost etnického původu tyto Nigerijce spojuje křesťanské vyznání. Nicméně já budu sledovat onen „africký odkaz“ a specifické věrské představy, které se přeci jen liší od českých kulturních tradic a budu je sledovat v soužití párů, pocházejících z rozdílných kulturních prostředí.

Pasportizace dat jednotlivců:

Muž: Martin

věk: 40 let

národnost: nigerijská

příslušnost ke etniku: Boki

délka pobytu v ČR: 18 let (10 let ještě cestoval, ale v Čechách měl stálý pobyt)

za jakým účelem do ČR přišel: nejdříve dovolená, později studia

je ČR „cílovou zemí“ či „přestupní stanicí“?: doteď neví

stav: ženatý

nejvyšší vzdělání: vysokoškolské

zaměstnání: právník a konzultant

původní bydliště v Nigérii (město či vesnice): město

vyznání: křesťanské, protestantské

Žena: Hana

věk: 35 let

národnost: česká

stav: vdaná

nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské

zaměstnání: učitelka na základní škole

vyznání (pokud ano, jaká církev): křesťanské, protestantské

jakým způsobem se s manželem poznala: přes společné známé

jak dlouho spolu žijí: téměř 10 let

počet dětí: 1 – syn (6 let)

Muž: Daniel

věk: 36 let

národnost: nigerijská

příslušnost k etniku: Boki

délka pobytu v ČR: 6 let

za jakým účelem do ČR přišel: pracovat (na doporučení přítele)

je ČR „cílovou zemí“ či jen „přestupní stanicí“: prozatím nemá v plánu se stěhovat

stav: ženatý

nejvyšší vzdělání: vysokoškolské

zaměstnání: právník
původní bydliště v Nigérii (město či vesnice): město
vyznání: (jaká církev): křesťanská, protestantská

Žena: Markéta

věk: 28 let
národnost: česká
stav: vdaná
nejvyšší vzdělání: středoškolské
zaměstnání: momentálně na mateřské dovolené
vyznání: křesťanské (spíše pasivní)
kde se svým partnerem poznaly: v práci
jak dlouho spolu pár žije: 3 roky
počet dětí: 1 (syn – půl roku)

Muž: David

věk: 32 let
národnost: nigerijská
příslušnost k etniku: Ibo
délka pobytu v ČR: 9 let
za jakým účelem do ČR přišel: za studiem, později si našel práci
je ČR „cílovou zemí“ či jen „přestupní stanicí“?: jednou se hodlá vrátit do Afriky
stav: svobodný
nejvyšší vzdělání: vysokoškolské
zaměstnání: podnikatel v oblasti služeb
původní bydliště v Nigérii (město či vesnice): město
vyznání: křesťanské, katolické

Žena: Jana

věk: 25
národnost: česká
stav: svobodná
nejvyšší vzdělání: středoškolské
zaměstnání: pracovnice v cestovním ruchu

vyznání: bez vyznání
kde se svým partnerem poznaly: v baru
jak dlouho spolu pár žije: přibližně rok
počet dětí: žádné

Muž: Zak

věk: 34 let
národnost: nigerijská
příslušnost k etniku: Joruba
délka pobytu v ČR: 12 let
za jakým účelem do ČR přišel: pracovat
je ČR „cílovou zemí“ či jen „přestupní stanicí“?: ještě neví, rozhodne se spolu s manželkou
stav: ženatý
nejvyšší vzdělání: vyšší odborná škola
zaměstnání: podnikatel - nespecifikováno
původní bydliště v Nigérii (město či vesnice): město
vyznání: křesťanské, protestantské

Žena: Martina

věk: 36 let
národnost: česká
stav: vdaná
nejvyšší vzdělání: středoškolské
zaměstnání: administrativní pracovnice
vyznání: křesťanské (spíše pasivní)
kde se svým partnerem poznaly: na pracovním školení
jak dlouho spolu pár žije: 5 let
počet dětí: 2 (dcera – 4 roky, syn – 2 roky)

1.3. Etnická situace na území České republiky - obecně

Migrace početných skupin obyvatelstva a více či méně destabilizovaná etnická situace jsou průvodními znaky společenského a politického vývoje v Evropě na počátku třetího tisíciletí. Tento výrazný migrační trend má své bezprostřední dopady i v České republice⁴. Příchody početných skupin přistěhovalců z nejrůznějších zemí světa vytvářejí na našem území novou mezietnickou kontaktní situaci. Vzniká multietnické klima, které je českému obyvatelstvu doposud neznámé a cizí. V období po roce 1990 přivedly mnohačetné migrace do českých zemí nové etnické skupiny. Ty přicházely v důsledku etnických a politických exodů 90. let 20. století, jakož i v souvislosti s otevřením nových ekonomických a společenských aktivit v České republice, které umožnila změněná politická situace a hospodářská transformace. Většina nově přichozích skupin cizinců se snaží najít způsob pokojného soužití s českou společností. Snaží se alespoň částečně přizpůsobit místnímu kulturnímu prostředí, i když se zároveň uvědoměle konstituují jako svébytné etnické a kulturní subjekty. Mnohá česká města a obce se tak mění v multikulturní prostor. Soužití Čechů s různými etnickými skupinami, jejichž kulturní systém, hodnoty, a také naučené vzorce chování a jednání jsou a nadále mají zůstat rozdílné, odlišné, se stává aktuální každodenní skutečností⁵.

Z tohoto důvodu si myslím, že bližší popis nigerijské komunity má v této práci své významné místo, a to zejména kvůli velké míře rozdílnosti a odlišnosti ve způsobu života mých respondentů a českého obyvatelstva.

1.4. Kulturní identita nigerijské etnické skupiny na území České republiky

V této kapitole vycházím především ze studií doktorky Petry Jeřábkové, která prováděla rozsáhlé terénní výzkumy nigerijské menšiny na našem území v letech 2001 až 2003. Jedná se o jedinou přístupnou studii, která se věnuje této problematice.

⁴ Bittnerová D., Moravcová M. a kolektiv : Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, Praha 2005, str.5

⁵ Bittnerová D., Moravcová M. a kolektiv : Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, Praha 2005, str.6

1.4.1. Základní charakteristika skupiny

Celkový počet Nigerijců pobývajících v České republice nelze zjistit zcela přesně. Jediným oficiálním údajem je počet aktivních registrovaných členů Unie Nigerijců žijících v České republice (UNCR), kterých je 50⁶. Dle informací samotných Nigerijců má komunita v ČR nejméně 400 osob.

Příslušníci nigerijské etnické skupiny žijící na našem území pocházejí z různých částí Nigérie. V rámci své komunity se rozdělují dle kmenové příslušnosti. Nejpočetnější skupinu tvoří příslušníci kmenů Joruba a Ibo, přítomni jsou však i příslušníci méně početných kmenů Boki, Ibibio, Edo, Iša a dalších. Všichni Nigerijci se hlásí k různým křesťanským denominacím⁷.

Nigerijci na celém území České republiky vytvářejí jednu komunitu, udržují časté osobní kontakty, neboť vzdálenosti mezi jednotlivými městy v Čechách jsou pro ně zanedbatelné. Jediný rozdíl mezi Nigerijci žijícími v Praze a mimo Prahu je ten, že Nigerijci v menších městech jsou v poměrně krátké době nuceni naučit se ovládat český jazyk alespoň na základní dorozumívací úrovni, protože obyvatelé těchto měst často hovoří anglicky omezeně nebo vůbec ne. Nigerijci v Praze nejsou pod tak silným tlakem, běžně si vystačí s angličtinou.

Nigerijskou komunitu tvoří převážně muži ve věku od 22 do 36 let, kteří odešli během uplynulých několika let do Evropy za lepším výdělkem, aby mohli materiálně zajistit své příbuzné žijící v Nigérii. Pro Nigerijce je závaznou povinností finančně podporovat své staré rodiče, sourozence, kteří studují, popřípadě ostatní příbuzné, kteří z jakéhokoli důvodu potřebují finanční pomoc. Ti, kteří v České republice žijí již delší dobu, přišli studovat a posléze se zde usadili. Pokud jde o přítomnost nigerských žen, jde zvláště o manželky či studentky vysokých škol.⁸

Pokud jde o profesní skladbu nigerijské komunity, většinu tvoří podnikatelé v oblasti obchodu a služeb, ale také lékaři, právníci a studenti. Ženy, pokud nestudují, jsou v domácnosti.

Nigerijci začali přicházet do České republiky po pádu komunismu po roce 1990. Většina respondentů⁹ nepřišla do České republiky přímo z Nigérie, ale již z nějaké evropské země – především z Rakouska nebo Itálie. Většina z nich zde nežije déle než pět

⁶ Údaj je platný k dubnu 2002, čerpáno z Bittnerová D., Moravcová M. a kolektiv : Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, příspěvek Jeřábkové Petry: Kulturní identita nigerijské etnické skupiny žijící na území České republiky, Praha 2005

⁷ Tamtéž, str.315

⁸ Tamtéž, str.316

⁹ Výzkum výše zmíněné skupiny prováděla doktorka Jeřábková v letech 2001 až 2003.

let. Mnozí však vstoupili do Evropy ilegálně – s platnou letenkou, avšak bez víza. Byl to pro ně jediný způsob, jak se dostat do Evropy, protože jakékoliv evropské vízum není snadné v Nigérii získat (získali ho pouze ti, kteří šli do Evropy za účelem studia). Po příchodu do Evropy však okamžitě začali pracovat na zlegalizování svého pobytu (tj. dostavili se do utečeneckého tábora, kde zažádali o azyl, ohlásili svůj pobyt policii). Mnozí se pro získání povolení k pobytu v zemi oženili (většinou v Rakousku nebo v Německu).

Část nigerijské komunity chápe svůj pobyt na území České republiky jako „přestupní stanici“ na cestě do jiné země, jejich pobyt je tedy limitován dobou čekání na vízum. Další cílovou zemí po České republice je většinou Anglie a Irsko.¹⁰ Ostatní zvolili Českou republiku za svůj nový domov a založili zde rodiny.

Jen zřídka zde uzavírají manželství příslušníci kmene Ibo, zejména kvůli silné vazbě k africké rodině a tradiční povinnosti oženit a usadit se v Nigérii. Tuto povinnost si vzhledem k úctě k předkům nedovolují porušit. Z tohoto důvodu se mnozí mladí Ibové obávají do Nigérie jet, a to i jen navštívit svou rodinu. Hrozí totiž nebezpečí, že jim tam bude doslova „vnucena“ manželka, kterou pro ně rodina okamžitě po příjezdu vybere.

Členové nigerijské komunity se velmi často společně setkávají, udržují permanentní kontakty s velkým počtem svých krajanů. Vzájemně se navštěvují ve svých domovech, setkávají se v klubech a barech. Jejich vztahy jsou velmi provázané, a to nejen s Nigerijci žijícími na území České republiky, ale i s ostatními Nigerijci z okolních evropských zemí.

Oficiálním spolkem, který sdružuje příslušníky nigerijské komunity na našem území, je Unie Nigerijců v České republice (UNCR). Unie se snaží registrovat co nejvíce příslušníků komunity, kteří působí na našem území. Vydává několikrát ročně bulletin ECHO, jehož úkolem je informovat členy komunity o společenských událostech odehrávajících se uvnitř společenství (společenské akce, promoce, svatby, narození dětí, rozhovory s úspěšnými členy komunity atd.). Tím Unie udržuje a stmeluje danou komunitu.¹¹

UNCR v minulosti spoluorganizovala s Nigerijským velvyslanectvím v ČR pravidelná setkání členů Unie, na kterých se slavily důležité společenské události – jako

¹⁰ Irsko je vyhledávanou zemí, protože je tam možné získat občanství díky narození dítěte – každé dítě narozené na území Irska získává irské občanství a jeho rodiče mohou tím pádem žádat o irské občanství také. Irsko je tedy – jak uvedli respondenti – zemí, kde je možné získat občanství i prostřednictvím sňatku s ženou afrického původu.

¹¹ Nutno podotknout, že v současné době se aktivita UNCR podstatně snížila (dle výpovědí mých respondentů)

např. oslavy státních svátků Nigérie¹². Členové Unie se těchto akcí závazně zúčastňují, neboť svou účast chápou jako demonstraci příslušnosti ke své mateřské zemi. Při příležitosti oficiálních oslav nigerijských svátků (např. Den nezávislosti) si mnozí oblékají tradiční nigerijský národní oděv jako symbol nigerijské identity.

1.4.2. Vztah k majoritní společnosti a ostatním etnickým komunitám

Vůči českému obyvatelstvu jsou Nigerijci velmi vstřícní, i když jsou často nuceni čelit problémům rasového charakteru, zejména pokud jde o jejich přijetí rodinou jejich české přítelkyně nebo manželky. Nicméně většině příslušníků komunity nečinilo potíže zvyknout si žít v odlišném kulturním prostředí „bílé“ majoritní společnosti.

Nigerijci považují české ženy za velmi krásné a ve srovnání s Němkami či Rakušankami velmi elegantní. O českých mužích prohlašují, že většinou působí neupraveně, moc o sebe nedbají, a když už se snaží vypadat elegantně, všichni vypadají uniformně a nudně.

Ze strany Nigerijců je Čechům vytýkána nedůležitost rodinných vazeb a nepřítomnost úcty vůči starším členům rodiny v české společnosti. V nigerijské společnosti je soudržnost rodiny a úcta ke starším na prvním místě hodnotového systému.

Nigerijci přijímají českou kulturu pozitivně a snaží se porozumět kulturním rozdílům. Uvnitř komunity však funguje výhradně africký model chování a komunikace. Ten se projevuje v pevných sociálních vztazích, závaznosti pomoci uvnitř komunity, společném vědomí odlišnosti a z toho plynoucí vzájemná morální podpora. Vědomí jinakosti, vědomí odlišné barvy pleti, mentality a temperamentu je součástí každodenní reality. Nigerijci jsou velmi hrdí na svou kulturní tradici, velmi často na ni upozorňují, neustále srovnávají svou kulturu s kulturou evropskou či českou a s oblibou vyzdvihují rozdíly. Mnoho evropských či českých modelů chování či kulturních zvyků jim připadá velmi směšných (např. to, že Evropané stále někam pospíchají nebo fakt, že jakmile je hezké počasí a svítí sluníčko, Češi okamžitě vyrážejí ven).¹³ Jiné návyky jsou pro ně naopak nepochopitelné (starost „bílých“ o jejich domácí mazlíčky). Vždy však otevřeně deklarují pochopení pro jinou kulturu, vědomí, že žijí na jiném kontinentě, i když z postoje hodnotícího nadhledu.

¹² Velvyslanectví Nigérie na našem území již není. Nejbližší nigerijská ambasáda je na území Polska či Německa

¹³ Více příkladů a výpovědí respondentů v Bittnerová D., Moravcová M. a kolektiv : Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, příspěvek Jeřábkové Petry: Kulturní identita nigerijské etnické skupiny žijící na území České republiky, Praha 2005, str.319

Nigerijci sami sebe staví na vyšší úroveň ve srovnání s ostatními Afričany. Často zdůrazňují, že do Evropy nepřišli bez prostředků, ale s jistým kapitálem, který se zde rozhodli investovat. Za etnikum sobě nejbližší a nejsympatičtější v České republice považují Romy – zvláště proto, že poslouchají stejnou hudbu a mají stejný temperament.¹⁴ Rómské muže považují za atraktivní a podotýkají, že je velká škoda, že Romové mají nedostatečné vzdělání a špatnou reputaci ve společnosti, jinak by jim „běloši“ nemohli konkurovat v boji o přízeň žen – v jednom z nejprestižnějších osobních úspěchů nigerijského muže.

Jistou averzi naopak pocítují vůči příslušníkům vietnamské etnické komunity. Zdůvodňují ji tvrzením, že Vietnamci jsou velmi agresivní a díky svému pocitu méněcennosti v evropské společnosti chtějí mít alespoň nad Afričany pocit rasové nadřazenosti.¹⁵

Xenofobní problémy existují i ve vztazích k ostatním Afričanům. Za „méněcenné“ jsou považováni zejména Afričani z frankofonních zemí, někdy i příslušníci jiných nigerijských etnik.¹⁶

1.4.3. Vnitřní struktura komunity

V nigerijské komunitě panuje vlastní nepsaná hierarchie. Každý příslušník komunity patří do určité vrstvy. Nigerijci tyto vrstvy nazývají „class“, tedy třídy. Tyto „třídy“ jsou konstituovány jednak na generačním principu, jednak na principu společenské úspěšnosti. Ta je pak budována rovnocenně na rodové stavovské příslušnosti (pokud někdo má náčelnický titul, který buď sami získali nebo zdělili po předcích, je jím oslovován i v Evropě), dosaženém vzdělání, podnikatelské úspěšnosti a délce pobytu v Evropě. Často je také zdůrazňována příslušnost ke stejné věkové skupině. Patří-li někdo do nižší věkové skupiny, není brán jako rovnocenný partner (není zkrátka vrstevník).

Symbolickým vyjádřením postavení v rámci komunity je způsob oslovování. Jinak řečeno, při oslovení je již naprosto zřejmé, jaké má oslovovaný společenské postavení. Nejčastějším oslovením v nigerijské komunitě je „brother“ (bratr). Tak jsou oslovováni přátelé, známí a prakticky kdokoliv se stejným nebo nižším společenským postavením. Muži na vyšší úrovni společenského žebříčku jsou oslovováni většinou „chief“ (šéf,

¹⁴ Bittnerová D., Moravcová M. a kolektiv : Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, příspěvek Jeřábkové Petry: Kulturní identita nigerijské etnické skupiny žijící na území České republiky, Praha 2005, str.320

¹⁵ Tamtéž, str. 320

¹⁶ Tamtéž, str. 320

náčelník) či „director“ (ředitel). Ženy (jak nigerijského tak evropského původu) jsou všeobecně s úctou osločovány „madam“, mladé dívky „sister“ (sestra).

Zvláštním způsobem, jak zvýšit svou vážnost v mužské společnosti, je vystřídat hodně žen. Příslušníci nigerijské komunity pro to mají jasné vysvětlení: *„Naši dědové a někdy i otcové mohli získat větší vážnost tím, že si pořídili další manželku, a tak demonstrovat své dobré finanční zázemí, což pro nás v této době již není realizovatelné“*.¹⁷

Svou prestiž budují příslušníci komunity i díky vnější image. V těchto případech však dochází ke kopírování vzorů, které souvisí s velkou soutěživostí nigerijských mužů. Jako vzor slouží vždy ten, kdo získal v rámci komunity úctu a respekt.

Nigerijská komunita je velmi jednotná a soudržná především pokud se jedná o otázky materiálního charakteru. Její členové považují za závazné podpořit finančně toho, kdo je momentálně nesolventní, ubytovat krajana, který právě přicestoval do země, nebo mu alespoň jakkoli pomoci.

Pokud dojde mezi členy komunity k vážnému konfliktu, který nemůže být vyřešen jinak než použitím násilí či smrtí protivníka, poškozený vyčkává, až dotyčný odjede do Nigérie, odjede za ním, tam ho vyhledá a celá věc je vyřešena na území Nigérie¹⁸. Nepoužívání násilí na území Evropy a na poli organizovaného zločinu je udivující vzhledem k tomu, že v Nigérii je násilí a fyzické tresty včetně fyzické likvidace velmi běžné – ať už za použití woodoo nebo přímým útokem. Fakt, že řešení konfliktů „zub za zub“ neprobíhá v Evropě, pouze na území Nigérie, svědčí o adaptaci příslušníků nigerijské komunity na evropské společenské podmínky.

1.4.4. Výběr partnera

Mnoho respondentů ze studie doktorky Jeřábkové se shodlo na tom, že po příchodu do Evropy se setkali s odlišnými interpersonálními vztahy a byli nuceni změnit své chování při získávání žen. Prvním kulturním šokem pro mnohé bylo zjištění, že pokud se chovají k ženám tak, jak byli dosud zvyklí (tzn. ihned seznámit dobývanou ženu se svými záměry nebo ji při prvním rozhovoru pozvat k sobě domů), setkávají se vždy s nepochopením. Na druhé straně byli šokováni tím, jak chodí evropské dívky „spoře“ oblékané.

¹⁷Bittnerová D., Moravcová M. a kolektiv : Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, příspěvek Jeřábkové Petry: Kulturní identita nigerijské etnické skupiny žijící na území České republiky, Praha 2005, str.322

¹⁸ Tamtéž, str. 324

Do oblasti partnerských vztahů se však velmi zřetelně promítá kmenová příslušnost a odtud pramenící kulturní tradice Nigerijců. Jorubové stejně jako Ibové si většinou vybírají za své partnerky Češky. Pro příslušníky kmene Jorubů však není problém uzavřít s českou partnerkou manželství, zatímco pro příslušníky kmene Ibo uzavření sňatku mimo Nigérii je – až na ojedinělé případy – nepřípustné. Mnozí Ibové žijící na území České republiky zde mají partnerky i děti, odmítají se však oženit. Výjimkou bývají uzavřená manželství za účelem získání státního občanství. Tyto sňatky však nepovažují za „opravdové“ a po získání potřebných dokumentů žádají o rozvod.¹⁹

Do manželství se zřetelně promítá model africké rodiny. Rodinný život v Nigérii je charakterizován podřízeností žen a autoritou starších. I v Evropě je od ženy vyžadována přizpůsobivost, loajálnost, naprostá oddanost rodině a věrnost manželovi. Nevěra ženy je častým důvodem k rozchodu. Naopak mužská nevěra je otázkou společenské prestiže. Přestože ne všichni muži jsou svým partnerkám nevěrní, ve společnosti mužů by to nikdy nepřiznali, neboť by se stali terčem posměchu. Proto o nevěře alespoň mluví, aby se vyhnuli nepříjemnostem.

. Za nejšťastnější jsou nigerijskou komunitou považována ta smíšená nigerijsko-česká manželství, kdy evropská žena zůstává poněkud stranou komunity, stýká se pouze s některými dobrými přáteli svého manžela, ale pro širší komunitu zůstává v anonymitě. Pak nehrozí nebezpečí, že je svedena jiným mužem a není vystavena pomluvám, které jsou často nepravdivé a jejichž úlohou je zejména společenská degradace manžela.

2. Náboženství v Africe

V této práci se soustředím na „domorodá“ náboženství, jež jsou rozšířena a hojně praktikována zejména v západní Africe. Tato oblast tvoří část tzv. subsaharské či „černé“ Afriky. Zde až na několik výjimek nehrála důležitou roli monoteistická náboženství středomořského typu, tedy křesťanství, islám a judaismus (narozdíl od Afriky severní a severovýchodní)²⁰. Subsaharská Afrika byla ve Starém světě výjimkou – byla to jediná a přitom obrovská oblast, kde se až do 19. století neuplatnilo žádné z takzvaných velkých náboženství (obr.1) I tam, kde žili muslimové (např. na východoafrickém pobřeží anebo velkých městech ležících při jižních okrajích saharské pouště), bylo obvyklé, že v jejich

¹⁹ Bittnerová D., Moravcová M. a kolektiv : Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, příspěvek Jeřábkové Petry: Kulturní identita nigerijské etnické skupiny žijící na území České republiky, Praha 2005, str.330

²⁰ Přibližně do 19.století

okolí – obvykle na venkově – žili obyvatelé uctívající místní božstva či duchy a duše předků.²¹ Mozaika nejrůznějších náboženství je pro Afriku charakteristická dodnes. Pro nás Evropany, žijící již nejméně jedno tisíciletí pod ochranným pláštěm jediného náboženství, je takováto mozaika či diverzita názorů často obtížně pochopitelná a svádí nás k úsudkům o primitivnosti obyvatel Afriky, kde se každých několik kilometrů objevují jiná božstva. Hlavní nedorozumění ve vnímání Afriky je jakýsi pocit, vycházející z nevzdělanosti, že Afrika je něco jako jeden celek, jeden stát. Málokdo rozlišuje jednotlivé africké státy, proto o Africe mluví jako o celku, z toho i o Afričanech jako o jedné národnosti. Takové pojetí vychází z evropocentrického vnímání okolního světa skrze vzorce, které známe z Evropy a k němž vše přirovnáváme.

Vlastní poznávání afrických náboženství započalo až ve druhé polovině 19. století a to především díky nezměrnému úsilí evropských misionářů²² (do té doby šlo většinou o nepoužitelné studie, které pod vlivem křesťanství nahlížely africké kultovní předměty spíše jako „pohanské modly“, než předměty k pochopení náboženských systémů). Byli to oni, kdo sice na jedné straně brojili proti pohanským idolům, na straně druhé ale zkoumali a popisovali názory Afričanů, které obraceli na svou víru, a také zapisovali a překládali do evropských jazyků jejich mýty a pověsti. Je pravděpodobné, že evropští misionáři hráli v minulosti ještě jednu důležitou roli, totiž, že přenášeli do místních náboženských systémů nové prvky. Ve snaze přiblížit Afričanům křesťanskou věrouku využívali při výkladech (a překladech) Bible jména místních božstev, případně duchů či duší předků, a tak se mohly do představ Afričanů dostat původně biblické příběhy.²³ Někteří současní religionisté právě tímto způsobem vysvětlují neobyčejné shody mezi africkými mýty zaznamenanými v posledních osmdesáti letech a biblickými texty. Je třeba ovšem dodat, že inovační schopnosti samotných Afričanů nemají ve světě obdoby – alespoň ve světě náboženství. Pro Afričany a jejich náboženství je však charakteristická ještě jedna věc, a tou je náboženská tolerance. Jinak si lze těžko vysvětlit existenci desítek náboženství, která již po dlouhá staletí vedle sebe svévolně fungují.

Jisté však je, že příchod muslimů a Evropanů přinesl do Afriky nové zvyky a náboženské myšlenky. Islám a křesťanství v různých podobách pronikly do většiny afrických společností. V této souvislosti je třeba upozornit na vznik nových náboženských hnutí (zejména ve 20. století), která vznikla proto, aby čelila oněm cizím náboženským

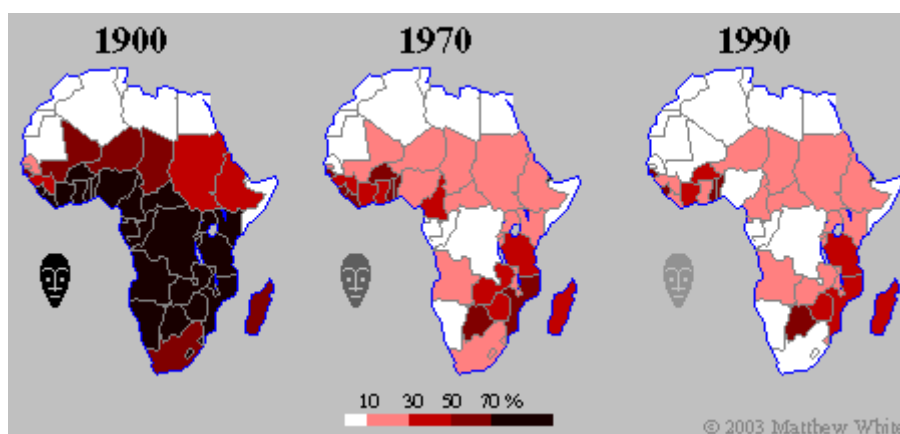
²¹ Lawson T. E.: Náboženství Afriky, tradice v proměnách, nakladatelství Prostor, 1998, str.7

²² Tamtéž, str.8

²³ Tamtéž, str.9

tradicím. Tato nová náboženská hnutí, odlišná od křesťanství, islámu a konec konců i od původní víry, mají nejen nový náboženský obsah, ale skrývají v sobě i politický a nacionální náboj. Např. Nigérie je pro rozvoj nových náboženství zvláště úrodnou oblastí.

Africká náboženství jsou silně spjata s uměleckou produkcí svých nositelů, a tak valná většina toho, co Evropané označují jako „tradiční“, „kmenové“ či „etnické“ umění, jsou nejrůznější kultovní předměty. Význam mnohých z nich neznáme a asi už také nepoznáme, protože příslušný náboženský systém zanikl anebo se pozměnil, aniž někdo zaznamenal jeho historickou podobu.²⁴

Obr.1 – Obyvatelé států praktikující africké domorodé náboženství v procentech a v časovém vývoji.²⁵

2.1. Tradiční africká náboženství Guinejského zálivu

Oblast Guinejského zálivu se rozkládá v západní části Afriky. Já se však zaměřím především na dva státy, přesněji řečeno na národy, které žijí na území dnešního Beninu a Nigérie²⁶. Benin je kolébkou domorodého náboženství *vodun*, jindy nazývaného *voodoo*, které se později díky obchodu s otroky rozšířilo do střední a jižní Ameriky. Významnou etnickou skupinu tohoto státu představuje národ Jorubů, který taktéž obývá území Nigérie. Proto zejména Jorubové a jejich náboženské představy budou ústředním motivem této části práce.

Vodun je tradiční africké náboženství rozšířené v západní části subsaharské Afriky v oblasti Beninského zálivu, v oblasti jižního Toga, jižní a jihozápadní Ghany. V Beninu

²⁴ Lawson T. E.: Náboženství Afriky, tradice v proměnách, nakladatelství Prostor, 1998, str.12

²⁵ URL: <<http://users.erols.com/mwhite28/afrorelg.htm> (13.4. 2008)

²⁶ Tyto státní celky jsou nepřírozené útvary, které vznikly při jednáních evropských mocností a ne vždy se jejich kulturní oblasti překrývají s hranicemi současných států.

má tato víra dokonce status oficiálního náboženství země, k němuž se hlásí kolem 43% obyvatel.²⁷

Tradiční africké náboženství *vodun* v Beninu je nejvíce zakořeněno v jeho jižní pobřežní části (centra v Porto-Novo, Ouidah, Cotonu), ve středu (Abomey) a na západě. V těchto oblastech můžeme rozlišit dva poměrně homogenní etno-lingvistické celky. První skupinu představuje celek Adža-Fon, tvořený skupinou etnik užívajících společný jazyk Fon-gbé. Druhý celek představují Jorubové žijící na jihovýchodě Beninu blízko hranic s Nigérií (jorubských kmenů je 17). Tradice *vodun* sahá do dlouhé historie beninského státu, jenž je před rokem 1975 znám jako Dahome. Časté války se sousední Jorubskou říší (dnešní Nigérie) a s nimi spojená migrační hnutí, byly doprovázeny intenzivními interkulturními kontakty, v jejichž rámci docházelo k prolínání obou náboženských systémů (*oriša* u Jorubů, *vodun* u Eweů). V kultech *vodun*, tak jak je známe dnes se vyskytuje velké množství náboženských výpůjček od Jorubů, jejichž náboženský systém je považován za starší a komplexnější.²⁸

Již od 16. století docházelo v této oblasti ke kulturním kontaktům Afričanů s Evropany. Jako první se na pobřeží Beninského zálivu objevují portugalští mořeplavci. Následují je evropští misionáři, pokoušející se – ne příliš zdárně – o šíření Kristova evangelia. V 19. století dochází k objevným výpravám do vnitrozemí a k násilným pokusům o kolonizaci. V této době nastává také samotný rozkvět křesťanských misí a šíření islámu. K značnému rozšíření kultu *vodun* mimo africký kontinent došlo během dlouhotrvajícího transatlantického obchodu otroky, jež započal v 16. století a kulminoval po dobu tří následujících století. Oblast Beninského zálivu se stala jedním z nejdůležitějších center otroků. Jednalo se o velmi výnosný obchod jak pro Portugalce tak pro africké pohlaváry, kteří výměnou za otroky získávali zbraně a mohli tak rozšiřovat své území a politický vliv v bojích se sousedními kmeny. Zadržené válečné zajatce podmaněných kmenů pak prodávali Evropanům. Původní obyvatelé tehdejšího Dahome byli v tomto období systematicky zotročováni a posíláni přes oceán do Brazílie na otrockou práci ve zlatých dolech a cukrové plantáže na Antily, především na Kubu a Haiti. Spolu s otroky sem bylo zavlčeno i jejich tradiční náboženství *vodun*, které přetrvalo v různých synkretických obměnách až do dneška. Znamé je například náboženství *kondoble*, jež je obdobou afrického *vodun* v Brazílii, nebo haitské *voudou*. Přestože

²⁷ URL: ><http://www.religioustolerance.com> (28.3.)

²⁸ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství *vodun* v Beninu. Kult rodinných a královských předků
URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4. 2008)

zachovávají původní africká božstva i dynamiku původního náboženství (myšleno zejména rituály se silnými prvky náboženského transu) je zde velmi silný vliv křesťanství. Synkretické latinsko-africké kultury jsou v současnosti, na rozdíl od afrického vodun, předmětem systematického studia.²⁹

2.1.1. Charakteristika tradičního afrického náboženství vodun

Ústředním konceptem společným pro všechna tradiční africká náboženství západní subsaharské Afriky je koncept magické síly, vitální energie, jež má dynamickou povahu. Tato posvátná síla bývá u různých společností popisována různými jmény, jako například *Mana* nebo *Njama* u Dogonů, u Fonů a Jorubů se nazývá *Aze* a je součástí jak pozemského světa tak světa neviditelných mocností, duchů a božstev. Tato dynamická síla je vyjádřením samotné ambivalence posvátna, neboť je polarizována jako pozitivní a negativní zároveň.

Charakteristickou vlastností magické síly *Aze*, jež je základem všech božstev *vodun*, je její schopnost materializovat se během náboženských obřadů v hmotných předmětech (např. rostliny, zvířata, kameny, stromy), ale také v osobách k tomuto účelu určených (kněží, *vodunsi*) ve stavech posvátného transu a posedlosti duchem. *Vodunové* (bohové) se můžou materializovat také v nehmotných věcech jako jsou například ve slovech (magických formulích). Zvláštním případem jsou kultovní předměty, dříve nazývané „fetiš“³⁰. Ty nepředstavují samotné bohy (jak se dříve mylně domnívalo), ale slouží jako „materiální podpora božství“, jako katalyzátory posvátné síly během náboženských obřadů.³¹

Základem myšlenky o magické síle *Aze* je představa posvátné duality v jednotě, jež předpokládá, že *vodunové* mají jakýsi neviditelný, nemateriální základ v nadpozemském světě, jež se „zviditelňuje“ (zhmotňuje) v pozemském světě (v blesku, duze apod.). Kromě schopností materializace má posvátná síla *Aze* také schopnost revitalizace, což je základem kultu *vodun* jako takového. Věří se totiž, že člověk vlastní část *Aze* a je tudíž schopen se světem neviditelných duchů komunikovat. K tomuto účelu je hojně využívána praxe

²⁹ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714>> (15.4. 2008)

³⁰ Slovo „fetiš“, který původně pochází z portugalského slova *feitico* = zbožňovaný, magický, kouzelný předmět, se začal později používat v literatuře 19. století nejen k vyjádření afrických kultovních objektů, ale také obšírněji jako způsob konceptualizace mimoevropské religionizity, která předpokládala, že nejprimitivnější forma archaického náboženství spočívá ve zbožštění pouhé hmoty bez náznaku transcendence

³¹ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714>> (15.4. 2008)

náboženských obětí, magických formulí a užívání posvátných bylin. Dle této logiky jsou jednotlivá božstva účinná pouze do té míry, jak je naplňován jejich kult, což znamená, čím početnější a velkolepější jsou oběti, tím mocnější jsou samotná božstva. V tím souvisí i problematika tzv. rituálních vražd, ke kterým stále v Africe dochází, neboť největší obětí je oběť lidská. Nejnovější události tohoto typu byly zaznamenány letos v březnu na území Gabonu, kde vlna rituálních vražd sahá do vládních kruhů³². Zohavená těla s vysátou krví a vyrvanými – nejčastěji pohlavními – orgány jsou často spojovány s tamější volební kampaní. Rituální vraždy, pojídání lidských orgánů a z nich vyrobené amulety mají zajistit volební úspěch.

Tento fakt nás odkazuje na další velmi podstatný rys afrického náboženství *vodun*, čímž je antropocentrismus. V africké kosmologii vystupuje člověk jako základní a nejvyšší hodnota, jako střed vesmíru, pro něhož byl Bohem stvořen svět a od něhož se vše odvíjí. Na počátku náboženství stojí člověk, jenž ovládl nespoutané síly a živly, ustavil jejich kult a začal s nimi manipulovat jednak pro svůj prospěch (magie) a ve prospěch své společnosti (náboženství).³³

Zavedením kultu dochází k přivlastnění toho či onoho božstva či ducha pro svůj rod. Tento pověřený člověk (v mýtech je většinou popisován jako lovec, neboť ten je nadán nejhlubší znalostí přírody a světa kolem sebe) je od této chvíle schopen v závislosti na svých magicko-náboženských aktech posilovat nebo oslabovat danou posvátnou sílu. Vzájemné působení člověka a *vodunů* je proto stvrzeno pomyslnou smlouvou solidarity a výměny. Božstva ovlivňují pozitivně lidský osud, ochraňují člověka a společnost před nebezpečím, jsou zárukou její harmonie, plodnosti, úrodnosti a celkové prosperity. Lidé na oplátku slouží jejich kultu, „krmí je“ obětinami a oběťmi, jež jim dodávají sílu.³⁴

Náboženský systém *vodun* tedy ústí do antropomorfismu, veškerá božstva jsou personifikována, vystupují a jednají jako lidé a jsou organizována na stejných příbuzenských základech jako lidské společenství. Samotný svět božstev je koncipován podle stejného principu jako sociální a politická struktura tehdejší dahomejské společnosti, kde na vrcholu pyramidy stál svrchovaný a nedotknutelný panovník, správa země byla svěřena do rukou jeho zástupců, již spravovali jednotlivé okresy a do jejichž kompetence spadali jednotliví kněží, kteří představovali prostředníky mezi lidmi a bohy. Na stejném principu je hierarchizován i „neviditelný svět“. Na vrcholu náboženské pyramidy kultů

³² Magazín Týden (17/2008), vydán 28.4.2008, článek: Černá magie aneb Mocní pijí krev, str. 61

³³ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství *vodun* v Beninu. Kult rodinných a královských předků
URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4. 2008)

³⁴ tamtéž

vodun stojí nejvyšší Božstvo, Stvořitel světa, jenž bývá často personifikován s nebem. Příkladem nám může být jorubské božstvo *Olorun* (etymolog. majitel nebe) nebo fonské božstvo *Dada Segbo* (etymolog. otec všeho živého).³⁵

Jednotlivé mýty o stvoření světa se v celé západní Africe sice liší, spojuje je však jeden ústřední motiv – motiv „vzdálení se“ Boha, jež se projevuje absencí jakéhokoliv kultu. Těmto bohům nejsou určeny žádné modlitby ani oběti, nemají žádné posvátné chrámy ani kněží. Lidé se na ně se svými žádostmi neobracejí, výjimku tvoří zvláštní případy kolektivního neštěstí jako jsou například přírodní katastrofy nebo epidemie, kdy ztroskotají veškeré pokusy u jiných božstev. Fenomén vzdálení Boha-Stvořitele dokazuje značně rozšířený mýtus, jež se vyskytuje v různých obměnách na Pobřeží Slonoviny, v Ghaně, Togu, Beninu a Nigérii, jež vypráví o původní jednotě Nebe a Země, o počátku časů, kdy lidé žili blízko Boha a vyrůstali společně po jeho boku. Tato idylická harmonie byla však záhy narušena. Jako rušivý element je většinou uváděna žena, jež svým jednáním urazila Boha.³⁶

V kosmologických mýtech Jorubů a Fonů se nicméně objevuje navíc myšlenka, že nejvyšší Bůh, jenž stvoření světa započal, jej nedokončil, a svěřil jeho završení a správu nižším božstvům (*vodunům* nebo *orišům*), které se tak staly prostředníky mezi Bohem a lidmi. Tato božstva, jež byla vyslána na Zem, mají jasně vymezený sektor kompetencí a jsou v úzkém sepetí se světem přírody.³⁷

Z tohoto důvodu lze klasifikovat nepřeberné množství vodunů (čítající až několik stovek božstev) do jednotlivých rodin podle místa, které obývají a kde působí. Nejčastější typologie počítá s rodinou nebeských „dži-vodun“ (nejvyšší božstvo, stvořitelská dvojice, božstvo hromu a blesku, božstvo duhového hada), zemských „ai-vodun“ (božstvo neštovic, božstvo kovu a války), vodních „to-vodun“ (božstvo moře) a vegetativních „atime-vodun“ (posvátný strom, had, panter apod.).

Jiný způsob typologie (dle Roger Branda)³⁸ dělí vodun podle toho, na jakých silách jsou založeny. Rozlišuje: 1) kulty vodun založené na přírodních silách 2) Kulty vodun založené na přírodních silách a na předcích 3) Kulty vodun založené na silách věštících 4) Kulty založené na lidské aktivitě. Naproti tomu, Claude Savary³⁹ podává klasifikaci jednotlivých vodun kultů založenou na sociálním původu jejich kultu a cílové skupiny,

³⁵ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků
URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4. 2008)

³⁶ tamtéž

³⁷ tamtéž

³⁸ Brand, R.: Dynamisme des symboles dans les cultes Vodun

³⁹ Savary, C.: Dahomey-tradicion du peuple Fon

kteřé je kult určen. V této souvislosti rozlišuje 1) tzv. „velké vodun“ neboli veřejné, národní 2) královské a knížecí kulty 3) předků nekrálovských rodin tzv. „malé vodun“.

Kdo jsou vlastně ti vodunové a jak je můžeme charakterizovat? Vodunové, tedy božstva, jsou základem náboženského systému Fonů a Jorubů a představují ve své podstatě personifikaci atmosférických jevů (blesk, duha), přírodních výjevů (řeka, moře, byliny, strom, panter, had), lidských činností (válka, lov) a anomálií narušujících sociální a přírodní řád (neštovice, narození abnormálních dětí, dvojčata apod.). Všechny tyto oblasti, jež podléhají sakralizaci, se prolínají s kultem předků. Vodunové zosobňují ve velkém množství případů některého z významných předků, kteří žili v dávných dobách zde na Zemi a kteří díky svým činům (často nadpřirozeným) významně ovlivnili povahu daného společenství. Například jorubské božstvo *Šango* je inkarnací bájného předka-zakladatele posvátného města Oyo, jenž zkontroloval nespoutaný přírodní živel blesku a hromu, jež od té chvíle patří mezi jeho základní atributy, jimiž trestá lidi za jejich hříchy.⁴⁰

Charakteristickým aspektem božstev vodun je jejich lokalizace v nádobě, kterou je nejčastěji keramický džbán. Neznamená to však, že by byli do džbánu „vtěleni“, džbán je pouze symbolicky zastupuje. Tento aspekt lokalizace je důležitý v představivosti samotných Afričanů. Termín vodun totiž domorodci překládají slovem bůh a vnímají ho jako něco, co je lokalizované. Duch, který je filozoficky chápán jako vyskytující se všude v prostoru, musí mít zároveň i pevné místo, kam patří a odkud může být ovládnut speciálními zařikávacími a přivolávacími v případě potřeby. Proto tedy džbán.⁴¹

2.1.2. Kult předků

Kult předků je nedílnou součástí celého náboženského systému, jehož nejobecnějším a zároveň nejdůležitějším rysem je víra v propojenost pozemského a nadpozemského světa. Uctívání a moc starších taktéž patří k významnému rysu většiny afrických společenství, v nichž se tzv. „stařešina“ těší úctě a důležitosti. Gerontokratická struktura afrických společenství svědčí o široké konceptualizaci lidských dějin. Lidé přicházejí na svět jako bezmocná stvoření, bez společenského postavení, bez jakékoliv autority. Těchto kvalit postupně dosahují podle toho, jakou roli během života v komunitě sehrají. V rámci domácnosti se jejich role mění z batolete na dítě, dále na partnera, rodiče a prarodiče. Ve společenské hierarchii tak postupně stoupají vzhůru a každá fáze je spojena

⁴⁰ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků
URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4. 2008)

⁴¹ tamtéž

s iniciačním obřadem, skrze nějž se dostávají z jedné věkové skupiny do druhé. Ve stáří člověk dosáhne statusu stařešiny. V gerontologických komunitách se tzv. starší těší mimořádné úctě a autoritě. Tito starší po smrti dosahují postavení nejvyššího – stávají se předky. Zůstanou na světě díky kolektivní paměti a činům svých potomků.⁴²

Předkové – zesnulí členové společnosti – jsou tedy chápáni jako neustále přítomní ve světě živých. Představují strážce kulturních tradic, dohlíží na jejich respektování a je k nim tudíž vzhlíženo s velkou úctou a zbožností. Víra v jejich stálou všudypřítomnost se projevuje tím, že s nimi můžeme udržovat kontakt a komunikovat prostřednictvím věštce a náboženských představitelů spravujících jejich kult. Přestože je kult předků často označován za africké náboženství, mnoho amerických badatelů dnes tvrdí, že místo užívání termínu „worship“ (anglicky uctívání ve smyslu „uctívání Boha“) by bylo lepší používat termín „veneration“ (anglicky uctívání ve smyslu „úcta k něčemu“).⁴³

Bývá pravidlem, že kult předků je mnohem méně vyvinut u společností, kde existuje pevně konstituovaný panteon božství. Z tohoto pohledu lze říci, že Jorubové, jejichž panteon božstev je mnohem více komplexnější, vyznávají kult předků méně, než sousední Fonové, pro něž mají každoroční vzpomínkové rituály vzdávané předkům zcela nezastupitelnou roli v jejich náboženském systému.⁴⁴

Pro pochopení významu a role kultu předků je třeba zmínit symbolickou koncepci smrti. Smrt člověka není v těchto společnostech chápána jako absolutní konec. Smrt je přechodem k životu, který je jiný než ten pozemský. Součástí tohoto přechodu je soud, bez kterého nelze vstoupit do světa předků. Po smrti a po vykonání náležitých pohřebních rituálů⁴⁵ se část duše zemřelého odpoutá od těla a vykoná cestu do posmrtného světa, kde se setká se svými předky. Posmrtný život není zcela specifikován, ale z mýtů a výpovědí lidí lze usoudit, že se nachází někde na druhé straně řeky (či jezera), která odděluje zemi živých a mrtvých. Cesta do posmrtného světa je dlouhá a svízelná. Duše zemřelého musí překročit tři řeky a hory, aby se dostala do údolí, kde jeho předkové žijí. Součástí této cesty je soud, jehož rozsudek nad duší se odvíjí od pozemského chování ve společnosti a úctě k bohům. Každá nově příchozí duše získává automaticky nejnižší status mezi ostatními,

⁴² Martin P.M. a O'Meara P.: Africa, problems and perspectives, Indiana university press, Bloomington 1995, str. 187

⁴³ tamtéž, str. 187

⁴⁴ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4. 2008)

⁴⁵ Na které mají právo všichni členové společnosti s výjimkou novorozeňat a těch, jež zemřeli „zlou smrtí“ – tedy utopenci, zasažení bleskem, oběti vražd apod.

jelikož v hierarchii posmrtného světa hraje důležitou roli (stejně jako v pozemském životě) prestiž a moc založená na věku.⁴⁶

Život předků a zesnulých se zpravidla neliší od života na Zemi. Mrtví mají stejné biologické potřeby a oddávají se stejným požitkům jako živí. Z tohoto důvodu je nutné, aby bylo o ně ze strany žijících patřičně postaráno. K tomuto účelu jsou pořádány každoroční vzpomínkové obřady, během nichž jsou předkům odevzdávány hojné milodary a oběti. Jelikož se věří, že předkové jsou stále přítomni ve světě živých, úcta k nim se projevuje také na úrovni každodenního života – a to formou úlitby předkům. Její praxe vyžaduje, aby se před každým společným jídlem nebo pitím pohostili i předkové. Část je ulita na zem jako výraz úcty.⁴⁷

Na vrcholu hierarchie stojí tzv. mýtický předek, zakladatel určitého společenství pokrevně spřízněných jedinců, od něhož se odvozuje jeho původ. Jeho jméno je většinou neznámé a bývá často spojován s určitým mýtickým zvířetem (panter, had, opice, chameleon), rostlinou nebo přírodním jevem. Je důležité upozornit na fakt, že ne každý zesnulý se může stát zbožštělým předkem. O tom, zda upadne v zapomnění nebo bude uctíván svými potomky se rozhoduje během složitých posmrtných zasvěcovacích obřadů, ve kterých má hlavní slovo nejvyšší představitel společenství spolu s věštcem a tzv. *donkpeganem*⁴⁸. O zbožštění toho či onoho předka rozhoduje také společenské postavení, věk a náboženský status zemřelého.⁴⁹

Náboženský systém vodun zahrnuje implicitně víru v reinkarnaci, která však není obecným pravidlem pro všechny, ale probíhá spíše výběrově. Jinými slovy, ne každý zemřelý člověk se může převtělit a ne každé novorozeně je inkarnací určitého předka, nebo božstva. Kdyby stál totiž tento systém výhradně na inkarnaci, neměl by paradoxně kult předků žádný význam. Předkové se tedy mohou navrátit zpět do života na zemi tím, že se vtělí do dítěte, které se jim nějakým způsobem podobá. Za základní insignii je považováno narození dítěte za zvláštních podmínek, např. v den úmrtí člena rodiny, v den svátku mrtvých, v době agónie či nemoci některého z členů společenství. Za vtělení je taktéž považováno narození dítěte na cestě, na vodě, mimo domov apod.⁵⁰

⁴⁶ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků
URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4. 2008)

⁴⁷ tamtéž

⁴⁸ Donkpegan – je náboženský status osoby, zodpovídající za pohřební obřady

⁴⁹ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků
URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4. 2008)

⁵⁰ tamtéž

Kult předků bývá organizován buď lokálně na úrovni malé společenské jednotky (rodina, rod, kmen) – v tomto případě hovoříme o kultu rodinných předků, nebo může být organizován kolem členů královské rodiny, jež byli v průběhu historie zbožštěni a stali se tak *voduny* nebo *orišami* uctívanými po celém území. V tomto případě se jedná o tzv. kult královských předků.⁵¹

Kult rodinných předků je vázán na významné zemřelé rodinné příslušníky, jež byly postupně zbožštěni a vystupují jako ochranná božstva. Ne všichni lidé, kteří zemřeli, se však mohou stát uctívanými předky. K tomu, aby dosáhli rituální pozornosti musí mít důležité postavení ve společnosti, vést spořádaný život, dožít se vysokého věku apod.⁵² Uctívání tohoto kultu uchovává vzpomínku na zemřelé a udržuje pevnost rodinných pout. Jelikož jsou to právě dávní předkové, jejichž činy v dobách minulých napomohly prostřednictvím mýtů vytvořit závazný model společenských norem a kulturních vzorců, mají tudíž právo soudit přestupky a zločiny v dané komunitě (krádež, vražda či cizoložství). Existuje mnoho ceremonií, během nichž se lidé určitého kmene zpovídají před svými předky ze svých hříchů a přestupků proti rodině a společnosti. Přítomnost zesnulých členů rodiny je vyjádřena pomocí kultovních objektů, tzv. asenů (u Fonů) či osunů (u Jorubů). Jedná se zejména o železné hole, dlouhé přibližně jeden metr, na jejímž vrcholu je umístěn kovový kotouč, který slouží jako talíř, na který se odevzdávají oběti předkům. Na jeho bočních stranách jsou zavěšeny různé ozdoby, takže svým tvarem připomíná obrácený slunečník. Aseny (osuny) představují přenosné oltáře, které jsou umístěny ve speciální svatyni vedle hlavní chýše. Tam se nacházejí aseny všech předků, včetně prvního zakládajícího předka rodu. Aseny jsou prostorově uspořádány podle funkce pohlaví, postavení a prestiže v rodině.⁵³

Obětiny předkům tvoří nejčastěji obiloviny (kukuřičná mouka smíchaná s palmovým olejem), dále pálenka, bavlna, látka, drahé kovy či keramika. Důležité jsou i oběti zvířat (nejčastěji kozy a kuřata), neboť podle tradice by nezbytnou součástí každé obětiny předkům měla být krev. Věří se, že krev v sobě obsahuje substanci *Je*, jakýsi nemateriální princip či magickou sílu, která se uvolňuje při podřezávání obětí, a která

⁵¹ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4.2008)

⁵² Lawson T. E.: Náboženství Afriky, tradice v proměnách, nakladatelství Prostor, 1998, str.82

⁵³ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4.2008)

putuje po tajemné stezce až k předkům. Krev je chápána jako sídlo života a vitální síly, její prolítí během rituálních obřadů má obnovit pouto mezi světem živých a mrtvých.⁵⁴

Kult královských předků je spojován s panovníkem, jeho rodinou a významnými historickými událostmi (např. historie založení města). Na rozdíl od rodinných předků, kteří jsou uctívání lokálně, jsou zbožštělí královští předkové uctívání často po celém území a bývají mnohdy ztotožňováni s *voduny* či *orišema*. Obřady vykonávané na počtu zemřelého krále byly velkolepou přehlídkou jeho moci a byly již od dávných dob spojovány s četnými krvavými lidskými oběťmi. Jak udávají dávné zdroje, během pohřebních obřadů panovníka bylo obětováno i jeho dvořanstvo v čele s vojenským náčelníkem, všemi jeho manželkami a služebníky. Obětováni byli i jedna žena a jeden muž z každé vesnice v království.⁵⁵

2.1.3. Tajné společnosti

V souvislosti s kultem předků je třeba zmínit tzv. tajné společnosti, vyskytující se na území Beninu a Nigérie. Jejich činnost je těsně spjata s pohřebními a vzpomínkovými obřady předků. Tajné společnosti mají především náboženskou funkci. Zprostředkovávají komunikaci s božstvy a předky, ochraňují vesnici nebo kmen, angažují se často také v boji proti čarodějnictví. Členství v nich bývá zpravidla limitováno pohlavím (existují ženské a mužské tajné společnosti), věkem (členy se můžou stát jen dospělí jedinci), velikostí majetku (často musí být zaplacen vysoký vstupní poplatek) nebo společenským postavením. Kromě náboženské funkce tyto spolky zastávají i funkci výchovnou (vychovávání nových členů, provádění iniciačních rituálů), politickou (konsolidace existujícího společenského řádu, rozhodování ve věci válečných konfliktů, vykonávání spravedlnosti).⁵⁶ Označení „tajné společnosti“ si tyto spolky vysloužily zejména tím, že tyto skupiny si udržují v tajnosti své znalosti o rituálních předmětech, elixírech, maskách apod., což znamená, že člověk nepatřící do daného spolku (dítě či příslušník opačného pohlaví) se nikdy tato tajemství nedozví. Tyto spolky reprezentují jinou formu společenské organizace než rodové skupiny založené na pokrevním příbuzenství. Vytvářejí svazky

⁵⁴ Mildnerová, K.: Tradiční africké náboženství vodun v Beninu. Kult rodinných a královských předků
URL: <<http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=723&static=webzin&webzin=714> (15.4.2008)

⁵⁵ tamtéž

⁵⁶ tamtéž

mezi různými lidmi, nesou s sebou tajemství, jež oddělují manželku od manžela, sestru od bratra.⁵⁷

2.1.4. Náboženství Jorubů

V předchozích částech této práce jsem se zaměřila na tradiční africké náboženství jako takové, které sdílí mnoho společných znaků a věroučných představ v oblasti celé západní Afriky. Koncepce víry a provádění nejrůznějších rituálních obřadů je tedy velice podobná, akorát že platí heslo: kolik oblastí, tolik božstev a tolik rozlišných jmen. Jelikož je Benin tzv. kolébkou tohoto tradičního náboženství, byla mu v této práci vyhrazena výjimečná pozornost. Jorubové však tvoří významnou etnickou skupinu i v sousední Nigérii, a proto je třeba popsat i jejich náboženský systém, božstva a rituální obřady a ukázat si tak „společný základ“ beninských vodunů a jorubských orišů.

Jorubové v Nigérii obývají převážně její západní část⁵⁸. Město Ife, jenž bylo založeno před tisícem let, je od doby svého vzniku střediskem jorubského náboženství. V 17. a 18. století, kdy vrcholilo období obchodu otroky, jich bylo mnoho násilím odvezeno do Nového světa. Někteří lidé afrického původu na Kubě, v Brazílii a ve Spojených státech tak stále vykazují alespoň některé rysy jorubských tradic.

V jorubské společnosti zapustily kořeny islám i křesťanství. Islám zřejmě o několik století dříve (zhruba v 17. století), křesťanství sem proniklo až v polovině 19. století. Byly založeny misijní kostely a časem se začaly rozvíjet nezávislé africké křesťanské církve.⁵⁹

Původ a vývoj jorubského náboženství je složitý a těžko určitelný. Nicméně jisté je, že město Ife je jeho střediskem, protože dle mýtů právě zde bůh *Orišala* zahájil první akt stvoření. Taktéž kult předků tvoří důležitý prvek v jorubském náboženském systému.

Jorubové mají mnoho bohů a o každou z těchto nadřazených bytostí se stará kněžstvo. Jeden typ kněze je *babalawo* čili věstec. Je to on, kdo komunikuje s *Orunmilou* (bohem úzce spojeným s provozováním *ifa* – věštění) a k jehož věštbám se Jorubové velmi často utíkají o radu. I všichni ostatní kněží mají důležitou funkci v náboženském systému. Řídí mnoho svatyní a jsou v rozličných oblastech území Jorubů spojováni s některým z mnoha uctívaných božstev. Kněží jsou odpovědní za oběti, které přinášejí ctitelé určitého božstva, a seznamují lid s přáními a touhami bohů. K rolím kněží patří také role zvaná *elegun*, což znamená „spirituálně nadaný prostředník“. U Jorubů se může stát

⁵⁷ Martin P.M. a O'Meara P.: Africa, problems and perspectives, Indiana university press, Bloomington 1995, str. 185

⁵⁸ Jorubové žijí i v oblastech Ghany, Toga a Beninu

⁵⁹ Lawson T. E.: Náboženství Afriky, tradice v proměnách, nakladatelství Prostor, 1998, str.71

prostředníkem nadpřirozených sil každý příslušník kmene. V průběhu náboženských slavností se případy takové posedlosti běžně objevují. V těchto extatických stavech promlouvají duchovní síly prostřednictvím *eleguna* s ostatními věřícími. Tato schopnost ovšem nevede k získání formální rituální role, jako je *yorubský věštec*, neboť ta vyžaduje dlouholeté učení a nejpravděpodobněji představuje i zděděné pověření. Role jakéhosi léčitele připadá tzv. *oloogunovi*, což je člověk, který poznává příčiny nemocí a předepisuje způsoby jejich léčení. Je zajímavé, že *oloogun* spolupracuje s *babalawem* (věštcem), protože právě on je považován za obzvlášť zkušeného při odhalování příčin nemocí. Medicína však není autonomní oblastí. Její síla přichází od boha. V tomto smyslu je *oloogun* nositelem uzdravující síly.

Další důležitou roli v náboženském životě hrají tzv. *egungunové* neboli maskovaní tanečníci. Ti účinkují při slavnostech a ostatních obřadních příležitostech. Jsou představiteli předků a masky, jež nosí, se dědí z generace na generaci (obr.v příloze).

Tyto náboženské role – *babalawo* (věštec), *elgun* (spirituální prostředník), *enungun* (tanečník), *oloogun* (léčitel) či oba (náčelník či král) a *olori ebe* (hlava rodiny, která spravuje rodinnou svatyni) – umožňují přístup k jednomu či několika aspektům „světa moci“.⁶⁰ Nejvýznamnějším symbolem tohoto světa je *yorubské* pojetí nebes zvaného *orun*.

Jorubové dělí kosmos na dvě části: *orun* (nebesa, „svět nad námi“) a *aiye* (svět na zemi). Tyto dvě části jsou však propojené prostřednictvím obřadů. *Orun* jsou nebesa a ty jsou sídlem nejvyššího *yorubského* boha *Oloruna*. *Orun* je příbytkem taktéž ostatních božstev (známých jako *orišové*) a předků. *Aiye* je země, svět lidských bytostí. V tomto druhém světě žijí lidé, zvířata a tzv. „dětí světa“ – známí jako *omoraiye*. Tato poslední skupina je odpovědná za kouzelnictví a čarodějnictví. Ačkoliv je *yorubská* kosmologie složitá a neomezuje se na jedno božstvo nebo princip, je možné ji porozumět, podíváme-li se na její organizaci ve třech rovinách (princip je podobný kultům *vodun*). *Olorun* je hlavním pramenem síly (jako *beninský Bůh-Stvořitel*). Je také nejvzdálenější (výše zmíněný fenomén *afrických náboženství* „vzdálení se Nejvyššího Boha“) a ve světě uctívání je s výjimkou modlitby těžko dosažitelný. *Orišové* (stejně tak *vodunové*) představují rovinu síly dosažitelnou prostřednictvím rituálních úkonů. Třetí rovinu představují předkové. K lepšímu porozumění celé kosmologie poslouží zobrazené schéma (obr.2, na konci kapitoly).

⁶⁰ Lawson T. E.: *Náboženství Afriky, tradice v proměnách*, nakladatelství Prostor, 1998, str.75

Olorun je tedy považován za přísného, vzdáleného a jen obtížně dosažitelného. Ačkoliv se k němu Jorubové modlí, nebudují jako výraz úcty k němu žádné svatyně, nevěnují mu žádné obřady, ani k jeho usmíření neprovádějí žádné oběti. Takové obřadní úkony směřují k bohům na nižší rovině moci – k *orišům*. Ti jsou bytostmi, které působí jako prostředníci mezi zemským a nebeským světem. Je jich mnoho a jejich velký počet odpovídá rozličnosti forem jorubského náboženského projevu. Svého orišu může uctívat třeba pouze jedna příbuzenská skupina v jednom městě a z tohoto důvodu bude mít svoji svatyni. Jiný nebo jiná oriša může mít místní význam a uctívá se proto v mnoha svatyních. Orišové představují u Jorubů hlavní objekt náboženského uctívání (stejně tak jako vodunové na území Beninu).⁶¹

Orišala je jedním z orišů, známých na celém jorubském teritoriu. Orišalovi je přisuzováno vymodelování nebo vytvarování prvních lidí. Dalším významným orišem je *Orunmila*, který je spojovaný s věštěním (ifa). Je bohem s velkými znalostmi a moudrostí, byl přítomen při stvoření člověka a zná lidský osud. Jedním z nejsložitějších božstev je *Ešu*. Křesťanští misionáři při svých prvních setkáních s jorubským náboženstvím měli snahu ztotožnit ho s pojmem ďábla, bylo to však velmi nešťastné, neboť přestože Ešu má některé zlé vlastnosti, v žádném případě není vtělením zla. Jednou z jeho skutečně hlavních rolí je zkoušet lidi, aby odhalil jejich charakter. Ešu je považován za prostředníka přenášejícího sílu mezi oblohou a zemí. Každá oběť orišovi tak musí obsahovat i část pro něho.⁶²

Kult předků je taktéž důležitým prvkem jorubského náboženství. Předkové jsou bytosmi s náboženskou silou, schopnou zprostředkovat svým potomkům dobro nebo zlo. Jsou zbožňováni či uctíváni svými potomky a znázorňováni egungunemy (tanečníky v maskách). Tito tanečníci se stávají nositeli zpráv předků a skutečně zastávají roli prostředníků mezi rodinou a jejich uznávanými zemřelými členy. „Zbožštělí předkové“ (v Beninu kult královských předků) jsou spojováni s historií měst nebo s významnými událostmi ve vývoji jorubské kultury.⁶³

Poslední část této kapitoly pojednává o fenoménu věštění, neboť předpovídání budoucnosti či rada orákula při důležitých životních rozhodnutí je často vyhledávána nejen Joruby, ale i většinou mých respondentů.

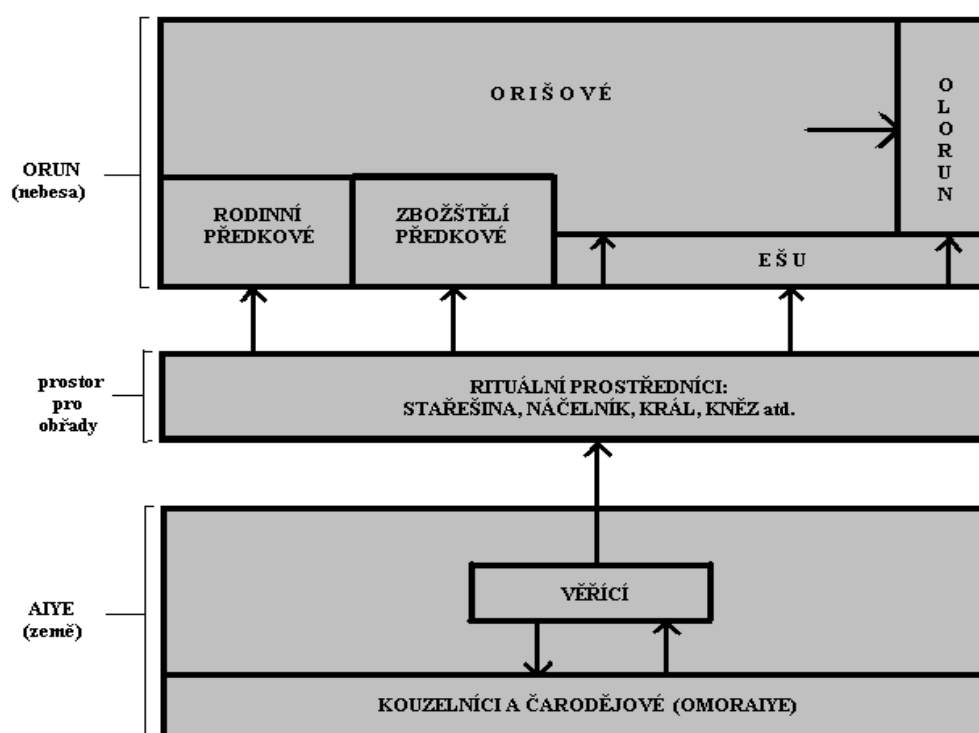
⁶¹ Lawson T. E.: Náboženství Afriky, tradice v proměnách, nakladatelství Prostor, 1998, str.77

⁶² Tamtéž, str. 79

⁶³ Tamtéž, str.82

Jorubové znají mnoho podob věštění, ale nejrozšířenější a vysoce ceněná je porada s věšteckým orákulem. Věšteckého rituálu se účastní dvě osoby: věstec nazývaný babalawo a osoba, která se s věštcem radí. Je důležité zmínit, že dle jorubských představ má každá osoba vybranou identitu již před narozením a tudíž i svůj osud. Narození do pozemského života doprovází ztráta paměti. Tuto paměť osudu je třeba obnovit neboli znovu najít. Právě k tomu slouží porada s orákulem. Ačkoliv je osud nevyhnutelný, přesto jej lze za pomoci věštce jaksi objevit a „ochránit“. Díky znalostem, které zprostředkoval věstec si tak lze osud za jistých podmínek „pozměnit“.⁶⁴

Když Joruba žádá orákulum o radu, přijde k věštci, ten rozestaví potřebné rituální nářadí a připraví se k věšteckému aktu. Tímto nářadím je většinou šestnáct ořechů koly, věštecká deska a věštecký prášek. Následuje věštění pomocí systému jakýchsi značek, jejichž kombinace v sobě ukrývají mnohačetná vysvětlení. Věštceva odbornost se měří množstvím vysvětlení, které zná. Když věstec vytvořil určitou značku a zvolil příhodné vysvětlení, informoval tazatele, jakou činnost příběh doporučuje zvolit. Součástí požadavku je vždy nějaká oběť, protože obětní dar je základní podobou komunikace s nadpřirozenými silami.⁶⁵

Obr. 2. Jorubský náboženský systém

⁶⁴ Lawson T. E.: Náboženství Afriky, tradice v proměnách, nakladatelství Prostor, 1998, str. 87

⁶⁵ Tamtéž, str. 88

(Tento diagram zobrazuje způsob uspořádání a obřadních a náboženských sil, které hrají významnou úlohu v jorubském náboženském systému. Ukazuje na to, že existují dvě roviny síly a v nich mnohočetná ohniska. Uvnitř první roviny, označené jako *orun* (nebesa), je nejvyšší bůh Olorun a orišové, božstva Olorunovi sice podřízená, ale přesto představující pro vykonavatele obřadů objekty rituální pozornosti. V této rovině jsou také rodinní a zbožštělí předkové. Tyto dvě skupiny předků se od sebe navzájem liší tím, že zatímco rodinní předkové jsou uctíváni výhradně při příležitostech odehrávajících se uvnitř příbuzenských skupin, jsou zbožštělí předkové objektem úcty zvláštních kultů nepropojených s rodinou, ale s lokalitou. Rituální prostředníci mají na starost nejen komunikaci s božstvy, ale i obětování. Druhou rovinou síly je *aiye* neboli země. Jejimi ústředními postavami jsou takoví obřadníci, jako jsou čarodějové a kouzelníci, označováni za „děti země“ neboli *omoraiye*. Nepočítají se k orišům a jsou schopni dosahovat svých ničivých cílů manipulováním a přeměňováním lidské osobnosti.)⁶⁶

3. Voodoo, vodun, voodoo, vudu

V této části své práce se zaměřím na definici výše uvedených termínů a rozliším způsob jejich používání. Ač se na první pohled zdá, že se jedná o totéž, není tomu tak. Právě špatné užívání těchto slov může mnohdy způsobit zmatek a nepochopení celé problematiky tohoto náboženství. Vzhledem k čerpání z mnoha cizojazyčných pramenů pokládám za důležité vysvětlit dané termíny zejména tak, aby byly správně pochopeny v kontextu této práce.

Nejdříve bych chtěla upozornit na fakt, že v mnohé cizojazyčné i české literatuře se význam slov vodun (označení jednoho z afrických tradičních náboženských systémů západní Afriky) shoduje s termínem vodoun. Dále termín „vodou“ (používaný v anglicky psané literatuře) se do češtiny často překládá jako vodun (mn.č. vodunové). Tento výraz v jazyce Fonů znamená „bůh“ či „duch“ a označuje rodiny božstev, které Afričané ctí, a ke kterým se modlí. V jorubském náboženství bychom tyto voduny mohli přirovnat k tamním orišům. „Voodoo“ se také často používá v kontextu tradičního náboženství na Haiti, kde označuje nejen samotné náboženství, ale i božstva, nazývaná taktéž „loa“. Jazyk Eweů nám přináší termín „vudu“, který označuje nejen božstva, ale i filozofickou a metafyzickou podstatu bytí člověka a jeho vztah k světu na zemi a na „nebi“.

Samotný výraz „voodoo“ má zajímavou historii. V dobách kolonialismu a obchodu s otroky bylo na území Spojených států, Střední a Jižní Ameriky násilně zavlečeno několik miliónů původních obyvatel západní Afriky. Afričané se obraceli na bohy války, aby jim

⁶⁶ Obrázek překreslen dle schématu uvedeném v Lawson T. E.: Náboženství Afriky, tradice v proměnách, nakladatelství Prostor, 1998, str. 85

pomohli v boji proti krutému otrokářskému systému. Zejména z tohoto důvodu se koloniální vlády rozhodly tradiční náboženství potlačit. Naneštěstí to byla právě média koloniálních velmocí a ortodoxní křesťanské duchovenstvo, které světu představily náboženství vodun jako cosi „zlého, ďábelského a zvráceného“. Tyto instituce mají „na svědomí“ i dodnes používaný výraz „voodoo“.⁶⁷

Z pohledu vyznavačů náboženství vodun je tak termín „voodoo“ používán zejména ne-afričany či pohany a slouží jako pejorativní a rasistické označení tradičního náboženství, které je praktikováno v západní Africe a Americe.⁶⁸ V očích veřejnosti je tak toto náboženství nahlíženo dvěma různými pohledy: 1) jako tradiční náboženství vodun, praktikováno na území západní Afriky a oblasti Karibiku 2) jako ďábelský kult voodoo, kterému dal tvář Hollywood, ale které ve skutečnosti neexistuje.⁶⁹ Já se přikláním k názoru, že „voodoo“ je nejednoznačné označení náboženských kultů, jež vycházejí ze společných kořenů v západní Africe.

Fakt, že je „voodoo“ často spojováno s černou magií či snad s ďáblem, je způsoben zaměněním „voodoo“ (náboženství vodun v Africe a Karibiku) s praktikami „hoodoo“. „Hoodoo“ není náboženství, ale jeho kořeny taktéž sahají do oblasti západní Afriky. Jedná se o tzv. „lidového kouzelnictví“⁷⁰, které je dodnes praktikováno jak v Africe, tak v karibské oblasti a je známo obzvláště díky svým elixírům lásky či případy otrávení nepříteli. V Africe je označováno termínem Ggbo. Stejně jako vodun, i hoodoo se muselo za období pronásledování ze stany kolonizátorů transformovat a na oko přijmout některé prvky jiných (pro kolonizátory akceptovatelných) kultur (např. vyznavači vodunu své bohy skryly za katolické svaté). Takže ačkoliv se jevílo, že hoodoo splynulo s indiánským a částečně evropským folklórem, jeho metody a síly si zachovaly jednoznačně africký charakter. Hoodoo neboli lidové kouzelnictví je prastarý africký mýtický systém, v němž čarodějové využívají znalosti speciálních kořenů, bylin a minerálů k dosažení kýženého výsledku. Mohou pomáhat, ale i škodit. Jsou schopni léčit, uzdravovat, chránit, dopomáhat k vítězství nad nepřáteli. Tyto schopnosti jsou tradičně děděny z generace na generaci. Tradice praví, že bohové a ochránci lesa – Azzizové (posléze taktéž Legba) – naučili tehdejší lovce a zemědělce vyrábět jedy, elixíry, léky a „Ggbo“ (neboli amulety a talismany), které by mohli využívat k ochraně proti nehodám, tropickým nemocem, dravou zvěří, jakož i k zaručení dobrého lovu. Nicméně tyto lektvary a amulety byli hlavně

⁶⁷ URL: <<http://mamiwata.com/interview2.html> (10.4. 2008)

⁶⁸ URL: <<http://pub47.bravenet.com/faq/show.php?usernum=3951612168&catid=898> (28.3. 2008)

⁶⁹ URL: <<http://www.religioustolerance.org/voodoo.htm> (13.3. 2008)

⁷⁰ Anglicky „folk magic“

používány proti žárlivosti, závisti a jako ochrana před duchy ulovených zvířat. Z těchto mýtických lovců posléze vznikla skupina specializovaných kněží a kněžek, kteří jsou dnes označováni za čaroděje a kouzelníky.

Hoodoo není náboženství a nectí žádné bohy (narozdíl od voodoo, které uctívá nespočet bohů a kult předků). Je jen lidovým kouzelnictvím. Jeho rituální praktiky a znalosti nevyžadují ani status kněze, ani zasvěcení nějakému božstvu. Nicméně laická veřejnost není schopna tyto dvě oblasti od sebe odlišit a tradiční africké náboženství tak v očích většiny lidí řadí do jedné kategorie s praktikami čarodějnictví. Provozovatelé hoodoo této mystifikace rádi využili a začali se sami nazývat kněžími voodoo. Dochází tak k velkému zmatku a častému zaměňování pojmů. Tak jak voodoo ukazuje populární četba či hollywoodské filmy svědčí o tom, že právě zde jde o popisování praktik hoodoo čili kouzelnictví. Tento fakt škodí nejen vyznavačům kultů vodun po celém světě, ale neprávem také zahaluje africké věroučné představy do pláště pověr a černé magie.⁷¹

4. Magie

Pohybuji-li se v této práci v oblasti náboženství, víry a píš-li o existenci čarodějů a kouzelníků, pak bych téma magie neměla opomenout. Opřu ze zejména o studie známých badatelů⁷² a podám stručný obraz toho, co magie představuje sama o sobě a jaké souvislosti jí pojí s náboženstvím a vírou. V kontextu voodoo – hoodoo bude jistě zajímavé podívat se na rozdělení magie na tzv. bílou a černou. V této kapitole se také pokusím definovat pojmy čarodějnictví, kouzelnictví a šamanismus.

4.1. Magie a její podstata

Termín „magie“ pochází z Persie a je odvozen od slova, které znamená „moc“ nebo „velikost“. V období Římské říše proniklo slovo magie do Evropy, kde *ars magica* označovala umění ovládat přírodní síly a nadpřirozené bytosti. V tomto pojetí byla magie součástí všech náboženství, různých filozofických směrů a vědních oblastí. O umění magie nepochyboval starověk ani středověk, ještě začátkem novověku byly spory pouze v otázce zda a do jaké míry patří do vědy nebo zda jde o umění umět navázat kontakt s démony a zemřelými.⁷³

⁷¹ URL: <<http://www.mamiwata.com/hoodoo%20interview.html> (13.2. 2008)

⁷² Zejména Fräsera a van Gennepa

⁷³ Hrdličková, L.: *Magické a racionální v životě pražské romské elity. Milostná magie*, doktorská disertace, Katedra etnologie FF UK v Praze, Praha 2006, str.26

Existuje velké množství definic magie, a mnohdy záleží na vědecké či filozofické disciplíně, která danou problematiku popisuje. Například jedno z kulturně antropologického pojetí popisuje magii jako „čarodějnictví, kouzelnictví, jeden z nejstarších elementů počátečního vývoje náboženství, fanatickou víru v čára a kouzla. Zakládá se na neznalosti přírodních zákonů a snaží se vysvětlit přírodní jevy představou, že existuje možnost, aby lidé pomocí kouzel a čar působili na okolní přírodu a jiné lidi.“⁷⁴ Takové pojetí magie je jistě popisné, ale možná se až příliš shoduje s pojmem tzv. lidového kouzelnictví/čarodějnictví, eventuálně šamanismem, což může být zavádějící. Definovat samotnou magii nám pomůže její vymezení vůči jiným institucím, např. náboženství.

4.2. Magie a náboženství

Problematika magie a vývoje náboženství se stala jedním z hlavních předmětů evolucionistických teorií antropologie a etnologie 19. století. Jeden z evolucionistických modelů vývojových stupňů náboženského myšlení rozpracoval např. John Lubbock ve své knize *Původ civilizace* (1870). Vytvořil hypotézu o neexistenci náboženství v primitivních společnostech. Tento prvotní „ateismus“, chápaný jako nepřítomnost jakékoli určité představy o bozích, byl podle jeho názoru teprve později vystřídán stádií fetišismu, totemismu, šamanismu a pohanství. Na problematiku náboženství, zejména magie, totemismu a tabu navázal antropolog James George Frazer, který proslul svojí prací *Zlatá ratolest* (1890). V duchu evolucionářských představ chápe Frazer lidstvo jako jediný celek, jehož vývoj probíhá ve znamení neustálého pokroku. V tomto smyslu formuluje také svoji koncepci magie jako vývojové fáze předcházející náboženství a vědu.⁷⁵ Jeho východiskem byla analýza magického myšlení, které chápe jako vývojově nejranější, primitivistickou fází lidského myšlení. Víra v magii podle něj spočívá ve dvou hlavních logických omylech: 1) že napodobením požadovaného jevu jej lze vyvolat 2) že věci, které byly jednou spojené, se mohou navzájem ovlivňovat i po oddělení.⁷⁶ Frazer dospěl k názoru, že náboženství představuje vyšší úroveň lidského myšlení, tudíž že magie historicky vznikla před náboženstvím. Magie na rozdíl od náboženství přinucuje či omezuje nadpřirozené síly, kdežto náboženství se je snaží získat na svou stranu.

Názor, že magie je předstupněm náboženství byl hojně zastáván i ve 20. století, zejména pod vlivem E. Durkheima, S. Freuda a H. Hubera. E. Durkheim rozdělil svět na

⁷⁴ Hrdličková, L.: *Magické a racionální v životě pražské romské elity. Milostná magie*, doktorská disertace, Katedra etnologie FF UK v Praze, Praha 2006, str.27

⁷⁵ Soukup, V.: *Přehled antropologických teorií kultury*, Portál, Praha 2000, str. 26

⁷⁶ Fraser, J.G.: *Zlatá ratolest*, druhá žeň, Garamond 2000, str. 6

sakrální a profánní. Magii a náboženství odlišil na základě sociologické metody. Podle jeho koncepce je základem každého náboženství určitá společenská skupina. Náboženství tak nemůže existovat bez společenství (církve) – je tedy kolektivistické, kdežto magie je vždy individuální. Náboženství a magii však pokládá za póly téhož jevu – víry. Někteří antropologové tak nezahrnují magii do sféry náboženství právě z důvodu jejího praktického zaměření a individuálního provozování.⁷⁷

Van Gennep nahlíží náboženství a magii jako dvě instituce, které od sebe nejde oddělit. Nicméně je striktně odlišuje: náboženství jsou teorie, magie je jejich technikou. Magii tedy vnímá jako magicko-náboženské úkony v podobě rituálů.⁷⁸

Vztah magie a náboženství formuluje koncem 20. století i R. Cavendish. Ač vyslovuje názor, že dějiny magie nelze zcela oddělit od dějin náboženství a vědy, v jeho pojetí lze tyto tři kategorie rozlišit na základě rozdílu v přístupu k okolnímu světu. Práví, že záměrem v náboženství je uctívat, ve vědě vysvětlovat a v magii ovládat a rozkazovat. Magie je dle jeho názoru pokusem uplatnit moc prostřednictvím úkonů, které mají přímý vliv na člověka, přírodu a boha. Magie se snaží ovládat záhadné síly a zajímá se prvořadě spíše, zda daná věc funguje, než proč a jak funguje.⁷⁹ V kontextu této práce, v níž se mimo jiné zabývám rozlišením tradičního vodun (náboženství) od hoodoo (lidového kouzelnictví), se přikláním k tomuto pojetí. Zároveň souhlasím s Durkheimovou koncepcí individuality (magie) a kolektivnosti (náboženství). Magii s náboženstvím pojí víra v nadpřirozené síly, magie se je však snaží ovládnout, náboženství je ctí. Snaha o přímé ovládnutí nadpřirozených sil za účelem vlastního prospěchu a škodě nepřátel je připisováno čarodějům, kdežto kněží těmto silám slouží a jsou jejich prostředníky v komunikaci s lidmi.

Rituály spojené s voodoo mohou pro nezasvěcené působit velmi exoticky a někdy až strašidelně. Ale ve své podstatě voodoo, podobně jako jiná náboženství, nabízí svým vyznavačům pohled na fungování světa a na způsob, jak mají žít.

4.3. Rozdělení magie

Magii lze rozdělit buď podle cíle magických úkonů anebo na základě praktik k dosažení těchto cílů.

⁷⁷ Murphy, R. F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Slon, Praha 2004, str. 180

⁷⁸ Gennep van, A.: *Přechodové rituály*, systematické studium rituálů, Lidové noviny 1996, str. 21

⁷⁹ Hrdličková, L.: *Magické a racionální v životě pražské romské elity. Milostná magie*, doktorská disertace, Katedra etnologie FF UK v Praze, Praha 2006, str. 29

Magie je *podle cíle* rozlišována na magii bílou (pozitivní) a černou (negativní). Bílá magie uzdravuje, černá naopak ničí a způsobuje zlo. Hranice mezi těmito magiemi je nicméně nejasná a mnohdy subjektivní, protože každá kultura má své systémy mravních hodnot, tudíž rozličně vnímá i „dobré“ či „zlé“.⁸⁰

Druhý případ rozděluje magii podle *praktik používaných* k dosažení cíle na homeopatickou či imitativní – tzv. magii podobnosti a magii kontaktní – tzv. magii doteku. Takto byla magie rozdělena J.G. Frazerem.⁸¹

Víra v homeopatickou (imitativní) magii vychází z domněnky, že napodobením požadovaného jevu jej lze vyvolat. Je založena na principu podobnosti, tedy na předpokladu, že jak se věci jeví, tak také působí. Patrně nejznámějším příkladem je zhotovování magických zpodobňování osob, jimž chce kouzelník způsobit újmu. Věří, že bude-li toto zpodobnění bodat, řezat či jinak poškozovat, dojde odpovídající újmy nepřítel, jehož figura představuje.⁸² *Např. „čarodějové kmene Ibo a Idžo v jižní Nigérii vymodelují z bláta či vosku hrubou podobu člověka, jemuž chtějí způsobit újmu, a za zpěvu zaklínadel ji poškodí hřebíkem nebo oštěpem, anebo jí useknou hlavu.“*⁸³ Ne vždy však tato magie využívá zpodobnění jen ke zhoubným účelům ublížení či zabití. Použije ho například k účelu snadnějšího porodu, k léčbě nemocného či k úlevě od bolesti.⁸⁴ Mnozí lidé tradičních společností věří, že mezi osobami od sebe vzdálenými existuje magický vztah, takže činy jedné z nich bezprostředně ovlivňuje osobu druhou, ať je jakkoliv daleko.⁸⁵

Kontaktní magie spočívá na předpokladu, že věci, které spolu byly spojené, zůstávají provždy, i když byly jedna od druhé odděleny. Takže cokoli učiníme jedné, postihne stejným způsobem i druhou. Tak se například předpokládá, že existuje kontaktní magie mezi člověkem a oddělenými částčkami jeho osoby, jako jsou jeho zuby, nehty, vlasy, a to i tehdy, když zuby byly vytrženy a vlasy a nehty odštířeny.⁸⁶ Mezi osobní pozůstatky, které jsou v hojné míře předmětem kontaktní magie, patří rovněž pupeční šňůra a placenta.

Tyto dva druhy magie – imitativní a kontaktní – se vzájemně nevyklučují a při magickém úkonu lze oba použít. Např. panence zpodobňující oběť se přidávají vlasy z oběti,

⁸⁰ Hrdličková, L.: *Magické a racionální v životě pražské romské elity. Milostná magie*, doktorská disertace, Katedra etnologie FF UK v Praze, Praha 2006, str. 30

⁸¹ Fraser, J.G.: *Zlatá ratolest, druhá žeň*, Garamond 2000

⁸² Fraser, J.G.: *Zlatá ratolest, druhá žeň*, Garamond 2000, str. 7

⁸³ Tamtéž, str. 8

⁸⁴ Tamtéž, str. 14

⁸⁵ Tamtéž, str. 17

⁸⁶ Tamtéž, str. 34

což kouzlo ještě zesílí.⁸⁷ Pro souhrnné označení obou typů magie je používán termín *sympatetická magie*, která předpokládá existenci určitého mystického vztahu mezi věcmi a jevy v přírodě – tzv. zákonu vnitřního souladu.⁸⁸

Na základě výše zmíněné typologie řadím *hoodoo* neboli lidové kouzelnictví (často chybně zaměňované s náboženstvím *vodun*) k praktikám zejména kontaktní magie. Jde-li o magii bílou či černou záleží na individuálním případě, jelikož jak již totiž bylo řečeno, využívání magických praktik nemusí jen škodit, ale např. i léčit.

4.4. Kouzelnictví a čarodějnictví

Pro většinu lidí tzv. západního světa nejsou čáry a kouzla ničím jiným než pouhými pověrami. „Učení“ Evropané (teologové, religionisté a jiní) žijící v křesťanském kulturním světě chápou čarodějnictví (kouzelnictví) zpravidla jako soustavu existující mimo náboženství a zahrnují jí do světa pověr.⁸⁹ Nicméně většina Afričanů – vzdělaných či nikoli – přikládá čarodějnictví a kouzelnictví obrovský význam. I ti nejvzdělanější z nich si jsou vědomi moci magie a zároveň strachu z očarování, které sdílejí s ostatními. Ve skutečnosti je to často právě schopnost čarovat (ovládat nadpřirozené síly ve svůj prospěch), která může člověku přinést životní úspěchy.⁹⁰

Jak je patrné z průvodního odstavce této kapitoly, termín čarodějnictví a kouzelnictví⁹¹ v mnohé literatuře splývá v jedno označení⁹². Proto jsem využila informací z několika výzkumů, které se mimo jiné zabývají i rozlišením těchto dvou pojmů. K tomuto účelu mi posloužily interpretace odborného textu Edwarda Evanse-Pritcharda⁹³, studie magie kultury Ovambo Maiji Hiltunen⁹⁴ a předmluva Josefa Kanderta v knize *Náboženství Afriky*⁹⁵.

⁸⁷ Murphy, R. F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Slon, Praha 2004, str. 180

⁸⁸ Soukup, V.: *Dějiny antropologie, encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleontologie, sociální a kulturní antropologie*, nakladatelství Karolinum, Praha 2004

⁸⁹ Lawson, E.T.: *Náboženství Afriky*, tradice v proměnách, Prostor 1998, str. 11

⁹⁰ Reynolds, B.: *Magic, Divination and Witchcraft among the Barotse of Northern Rhodesia*, University of California press Berkeley and Los Angeles, 1963, str. xi

⁹¹ V anglicky psané literatuře „witchcraft“ a „sorcery“

⁹² V anglické literatuře například termín „wizard“ označuje souhrnně jak „witch“- čaroděj/nice, tak „sorcerer“ – kouzelník

⁹³ http://www.google.com/search?q=cache:nGrId3jLFc0J:ikono.borec.cz/data/download/texty/interpretace_au_sky.pdf+Azandov%C3%A9&hl=cs&ct=clnk&cd=1&gl=cz

⁹⁴ Hiltunen, M.: *Witchcraft and Sorcery in Ovambo*, the finish anthropological society, Helsinki 1986

Hitunen, M.: *Good magic in Ovambo*, the finnish anthropological society, Helsinki 1993

⁹⁵ Lawson, E.T.: *Náboženství Afriky*, tradice v proměnách, Prostor 1998

Prvním, kdo přichází s rozlišením čarodějnictví a kouzelnictví je E.E. Evans Pritchard ve své studii kmene Azandů⁹⁶, v níž praví, že čarodějnictví označuje víru v představu, že někteří členové společnosti mají od narození schopnost ubližovat ostatním⁹⁷. Naproti tomu kouzelnictví označuje soubor pověr a praktik používaných k ovlivňování přírody - k vlastnímu prospěchu či k prospěchu své klientely⁹⁸. Čarodějnictví působí přímo, kdežto kouzelnictví vyžaduje rituály, zaklínadla a působení „zlého“ ducha – čili praktiky černé magie.⁹⁹ Navíc čaroděj/čarodějnice očarovává bez svého vědomí, neboť mnohdy ani neví, že takové schopnosti má. Oproti tomu kouzelník si je velice dobře vědom svých schopností a čaruje dobrovolně. Afričané věří, že osoby se schopností čarovat lidem škodí. Čarodějové můžou ublížit pouhou myšlenkou, kouzelníci využívají zaklínadel a nadpřirozených sil. Kouzelnictví je všeobecně spojováno s černou magií a za služby kouzelníků se většinou platí.¹⁰⁰ Domnívám se, že tvrzení, že kouzelnictví je vždy spojováno s černou magií, může být lehce zavádějící (vycházím-li z výše zmíněného rozdělení magie na černou a bílou dle charakteru účinků). Jak totiž bude níže uvedeno, lidé využívají schopností kouzelníků i k tzv. „dobré věci“ – např. k boji proti čaroději (zejména k jeho odhalení). Striktní definice čarodějnictví versus kouzelnictví tak dle mého názoru nelze vnímat jako všeobecně platné.

To, co lze považovat za společné všem kouzelníkům a čarodějům je schopnost využívat blíže neurčené síly, která existuje v přírodě (ve vesmíru). Tato schopnost je čarodějům vrozená (často jí dědí po předcích), kouzelníci se tomuto umění musí učit. Sílu je možné použít jak proti lidem, tak proti božstvům, duchům a duším předků. Dobro a zlo při užívání takové síly je určováno principem ego-, loco- a etnocentrismu.¹⁰¹ Ten, kdo ublížil mně, mé rodině, sousedům, kmeni či státu je čaroděj, tedy špatný člověk. Ten, kdo mi pomohl, popřípadě pomohl mé rodině apod. je kouzelník, a tedy dobrý člověk. Kouzelník může ubližovat mým nepřátelům (což je v mém zájmu) a tak zůstává dobrým člověkem. Může se stát také státním zaměstnancem a vykovávat například služby dvorního kouzelníka či věštce. Jakmile by však použil své schopnosti proti „svým“ lidem, stává se čarodějem. Čarodějů se lidé obávají a pronásledují je. Obecně lze říci, že Afričané věří v dobrotivost svých bohů, tudíž že jen málokdy škodí lidem úmyslně. Proto jsou všechna

⁹⁶ V knize: *Witchcraft, Oracles and Magic Among the Azande*

⁹⁷ Orig.: „Witchcraft is the belief that certain members of society are inherently able to harm others”

⁹⁸ Orig.: “Sorcery is a system of beliefs and practices whose goal is to manipulate nature in order to bring about specific changes that benefit the sorcerer or her or his clients”

⁹⁹ Hiltunen, M.: *Witchcraft and Sorcery in Ovambo*, the finish anthropological society, Helsinki 1986, str. 23

¹⁰⁰ Hiltunen, M.: *Witchcraft and Sorcery in Ovambo*, the finish anthropological society, Helsinki 1986, str. 26

¹⁰¹ Lawson, E.T.: *Náboženství Afriky*, tradice v proměnách, Prostor 1998, str. 11

neštěstí a nehody přičítány čarodějnickým útokům. Neexistuje vysvětlení založené na principu náhody.¹⁰²

Proti čarodějům je třeba se chránit, a tak mají kouzelníci důležitou úlohu v každodenním životě mnoha Afričanů. Čaroděje lze někdy poznat i bez pomoci kouzelníka či věštec. Často to bývají svárliví a nepřející lidé, kteří nějakým způsobem narušují klidný život komunity. Pokud dojde k nějakému neštěstí, jsou většinou mezi prvními podezřelými. Také se hledá ten, komu neštěstí nejvíce prospělo – podezření je tedy směřováno na příbuzné a nejbližší přátelé, neboť právě oni dotyčnou „obět“ nejlépe znají.¹⁰³

¹⁰² Lawson, E.T.: *Náboženství Afriky*, tradice v proměnách, Prostor 1998, str. 12

¹⁰³ tamtéž, str. 12

5. Analýza dat z vlastního výzkumu

Při svém terénním výzkumu mezi nigerijskými muži a jejich českými přítelkyněmi v Praze jsem se soustředila zejména na tato témata: 1) význam tradičního afrického náboženství a výchovy v křesťanském kontextu 2) názory Nigerijců na čarodějnictví a magii 3) pohled na danou problematiku „českýma očima“ a 4) tzv. rituály ochrany, aneb jak se ubránit očarování. V závěru shrnuji výše zmíněné poznatky a analyzuji vliv afrického tradičního náboženství a věrských představ na soužití smíšených párů na základě výpovědí respondentů.

Jelikož ani jeden z dotazovaných Nigerijců tzv. nepraktikuje¹⁰⁴ tradiční africké náboženství a všichni se hlásí ke křesťanským církvím, hovoří o voodoo zejména v souvislosti s magií a čarodějnictvím.

5.1. Význam tradičního afrického náboženství v křesťanském kontextu

Rytmus života Nigerijců určuje řada okolností. Jednou z nich jsou i věrské představy, v nichž paralelně existuje (někdy se i prolíná) křesťanství a tradiční africké kultury. Jak jsem již výše zmínila, ani jeden z mých respondentů nepraktikuje žádné z afrických tradičních náboženství, nicméně jeho existence, odkaz a africký původ si v sobě nese každý z nich a jistým způsobem i ovlivňuje jejich pohled na svět. Respondenti vysvětlují, že africké náboženství není jen víra v božstva a nadpřirozené síly, náboženství v Africe zásadně ovlivňuje každodenní život komunity – představuje životní styl a společenskou organizaci. *„Přestože tradiční africké náboženství nepraktikují, jeho odkaz v mé mysli je a vždy bude. Tradiční africké náboženství je nedílnou součástí každého Afričana – ať žije v Evropě či kdekoliv jinde. Pokud některý tvrdí, že ne, pak podvádí sám sebe. Pokud je člověk vychován Afričany, pak nemůže očekávat, že se tento aspekt nebude projevovat v jeho celém životě. Výchova v Africe je záležitostí celé komunity a ne jen nejbližší rodiny či opatrovníků. Práce komunity, nejbližší rodina (která může mít i 100 členů), škola apod. – tyto všechny instituce ovlivňují výchovu. V duchovní oblasti nevyjímaje.“*¹⁰⁵

Kult předků, který zaujímá významné místo v náboženstvích Afriky, vnímají respondenti spíše jako kulturní tradici úcty ke starým lidem a vůči svým předkům, než jako kult, který by vyznávali. Dodávají, že míra úcty k starým lidem je jedním z největších kulturních rozdílů mezi africkou a evropskou společností. *„Ano, ctím své předky, ale ne*

¹⁰⁴ Anglicky „worship“

¹⁰⁵ Výpověď respondenta Martina (ukázka v příloze), muž 40 let, právník a konzultant

*jak si myslíš. Rodina jako taková je pro mě to nejdůležitější. V Africe staré lidi ctíme, ale jen někteří vyznávají kult předků.*¹⁰⁶ „*Ctím své předky stejně jako každou živou bytost, ale uctívat znamená taktéž vzývat či zařikávat – a to není můj případ*“.¹⁰⁷ Jeden respondent naproti tomu tvrdí, že lze se svými předky komunikovat skrze sny. Ve snu s nimi mluví a konzultuje důležitá rozhodnutí. „*Někdy mám sen, že jsem na jakési hostině. Všichni sedíme, jíme a povídáme si. Můžu se tam zemřelých zeptat na radu. Pokud je však sen zmatený a nejasný, volám svému vykladači snů do Nigérie*“¹⁰⁸

Na otázku, zda se v jejich křesťanské náboženské praxi objevují některé specifické africké rysy či rituály, jsem získala od všech respondentů tutéž odpověď – samozřejmě, že ne. Odůvodňují to zejména tím, že křesťan přeci nemůže „sloužit“ dvěma pánům. „*Člověk buď uctívá Boha*¹⁰⁹ *nebo boha či věc*¹¹⁰. *Obojí najednou nejde – to si vzájemně odporuje. Každý křesťan ti poví to samé. Takže rituály spojené s tradičním náboženstvím nepraktikujeme ani doma v Africe*“¹¹¹ „*Jediné, co máme opravdu společné s lidmi vyznávajícími tradiční náboženství je vysoká míra spirituality. Tady v Evropě lidé moc nevěří.*“¹¹²

Některé výpovědi mě přivedly k následující myšlence: není tomu tak, že se moji repondenti sice hlásí ke křesťanství, ale že v jeho rámci praktikují to, co by se dalo považovat za africké náboženství? Například možnost komunikace s předky, silná víra v magii, strach z čarodějů, ochrana proti očarování apod. Z jejich výpovědí jasně vyplývá, že nejen víra v křesťanského Boha, nýbrž i tradiční pověry, sny a magie tvoří součást jejich každodenního života. Nejsm si jistá proč tyto věrské představy nevnímají jako odkaz afrického náboženství. Snad jim připadají tak pravdivé, živé a běžné, že je nepovažují za specificky africké.

Návštěva kostela představuje pro respondenty důležitou součást duchovního života. Všichni dotázaní se hlásí ke křesťanským církvím, nicméně tvrdí, že pro výběr kostela není ani tak důležitá příslušnost k církvi, jako pastor, který mše slouží. S pastory většinou navazují užší přátelský vztah a mezi nejbližší přátelé patří například nigerijští kazatelé,

¹⁰⁶ Výpověď respondenta Zaka, muž 34 let, podnikatel - nespecifikováno

¹⁰⁷ Výpověď respondenta Martina, muž 40 let, právník a konzultant

¹⁰⁸ Výpověď respondenta Daniela, muž 36 let, právník

¹⁰⁹ V křesťanském slova smyslu

¹¹⁰ Míněno v kontextu afrického náboženství

¹¹¹ Výpověď respondenta Martina, muž 40 let, právník a konzultant

¹¹² Výpověď respondenta Davida, muž 32 let, podnikatel v oblasti služeb

žijící na našem území. „*Pastor musí být především dobrým člověkem, který se řídí Slovem božím a musí jít příkladem všem svým přívržencům.*“¹¹³

Dalším aspektem křesťanské a zároveň africké víry je tzv. pomoc bližnímu. Pomoc bližnímu – zejména svému krajanovi v nesnázích – vnímají jako křesťanskou povinnost. Často se jedná o finanční výpomoc, poskytnutí ubytování, pomoc s úřady apod. Respondenti se za tyto osoby taktéž modlí a věří, že Bůh vyslyší jejich prosby. „*Bible nám káže, abychom si vzájemně pomáhali – a to nejen mezi křesťany. Našim bratrům a sestrám*¹¹⁴ *finančně vypomáháme a přimlouváme se za ně u Boha*“¹¹⁵

Teprve další kapitola ukáže, jak se moji respondenti staví k praktikování magie, čarodějnictví a voodoo, v jejichž účinnost pevně věří. Domnívám se, že právě v postojích k této problematice se projeví ony prvky afrických věroučných představ, které se mísí s křesťanskou vírou.

5.2. Názory na čarodějnictví

Reálný svět Nigerijců existuje jak v jevech, jimž evropská kultura přičítá objektivní rozměr¹¹⁶, tak v představách, kterým bychom přiřkli vysokou míru subjektivity či transendentálnosti¹¹⁷. Provázanost obou složek se promítá nejen do společenského života, ale i do běžných úkonů každodenního života.

Jedním z důležitých aspektů afrických věrských představ je víra v působení neviditelných sil a magie. Respondenti neustále hledají příčiny a původce zla, neštěstí a nemocí. Jsou přesvědčeni, že nepříznivé události se nemohou stát samy od sebe, a nevěří v „náhodu“ či pojem „nemít štěstí“¹¹⁸. Události, které Evropani označují za nehody, jsou pro dotazované projevem tajemné síly, která působí na jedince nebo na skupinu. Nejčastějším vysvětlením pro neobvyklé události je použití voodoo nebo čarodějnictví. „*Představ si, že někdo usilovně pracuje od rána do večera, ale pořád nemá peníze. Jako by se mu někam ztrácelo, mizely pod rukama – zkrátka se mu nedaří. To není jen tak. Někdo asi na něj poslal voodoo.*“¹¹⁹ Celý jejich život je tak provázen obavami z použití magie proti vlastní osobě a jejich nejbližším.

¹¹³ Výpověď respondenta Martina, muž 40 let, právník a konzultant

¹¹⁴ Brothers and sisters – všeobecné označení pro krajany, nikoli pro rodinné příslušníky

¹¹⁵ Výpověď respondenta Martina, muž 40 let, právník a konzultant

¹¹⁶ Jevy, které považujeme z hlediska našeho kulturního prostředí za „zjevné“, „přirozené“, „sdílené“

¹¹⁷ Věřské představy, které se v takové míře nevyskytují v našem kulturním prostředí, či jejich víra v ně není z „naší strany“ tak silná.

¹¹⁸ V angličtině „bad luck“

¹¹⁹ Výpověď respondenta Daniela, muž 36 let, právník

Čarodějnictví a voodoo jsou pro respondenty dva pojmy, mezi kterými rozlišují, ale nalézt mezi nimi přesnou hranici či je přesně definovat považují za obtížné. Voodoo převážně označují za nástroj čarodějnictví. „Voodoo může být prostředkem zařikávání¹²⁰ či čarodějnictví¹²¹. Je většinou používáno k dosažení vlastního úspěchu a snaží se změnit to, co jest předurčeno Bohem. Způsobuje tak věci, které by se jinak nestaly.“¹²²

Respondenti vykládají voodoo jako magický rituál, který je prováděn čarodějem za použití nadpřirozených sil. Nutnou součástí takového aktu je objetování duchům. Na otázku, jaké oběti jsou nejčastěji používány odpovídají velmi podobně. Záleží zejména na závažnosti přání „klienta“, se kterým za čarodějem přišel. Často se jedná o zvířecí oběti, ale v nejkřutějších případech může jít i o oběti lidské, např. o obětování vlastního dítěte.¹²³ Nigerijci mají přísloví, které praví „cokoli uděláš jinému člověku, vrátí se ti třikrát“. To dle respondentů platí i o obětech. Klient většinou musí obětovat víc¹²⁴, než žádá. Voodoo je tak namířeno proti konkrétnímu člověku s jasným úmyslem ho poškodit, ublížit mu, popřípadě zabít. V lepším případě může být použito pouze k „očarování“ a přimět tak osobu, aby se chovala požadovaným způsobem (např. milostná magie).

Působení voodoo nikdo nezpochybňuje. Pokud se po vykonání rituálu nedostaví očekávaný výsledek, existuje několik možných vysvětlení. Buďto, že čaroděj byl „falešný“, nebo že se člověk, na nějž bylo posláno voodoo, kouzlu ubránil svou vírou v Boha¹²⁵. V této souvislosti jeden z respondentů tvrdí, že záleží na tom, čím bůh je silnější.¹²⁶

Voodoo je velmi často praktikováno mezi příbuznými, přičemž vzdálenosti nikterak neovlivní jeho účinnost. Respondenti věří, že objednané voodoo v Nigérii je může zasáhnou i na našem území. Proto pokud se někomu z nigerijské komunity v České republice stane nějaké neštěstí, první podezření většinou padne na příbuzné či sousedy, kteří jim mohou závidět lepší život v Evropě. Všichni zároveň shodně tvrdí, že nikdo z nich ani z jejich okolí voodoo nepraktikuje, a že nevědí ani o přítomnosti čaroděje na

¹²⁰ V angličtině „incantation“

¹²¹ V Angličtině „witchcraft“

¹²² Výpověď respondeta Martina, muž 40 let, právník a konzultant

¹²³ V této souvislosti jeden z respondentů popisuje, jak člověk, který si přeje něčí smrt musí obětovat obět nejvyšší – tedy jiného člověka. Většinou se jedná o milovaného příslušníka rodiny. Pokud je rituál proveden, pro „klienta“ již není cesty zpět. Respondent vypráví o tom, jak někdo, koho v Africe zná, musel obětovat svého syna.

¹²⁴ Obětovat něco, co je mu drahé

¹²⁵ křesťanského

¹²⁶ Tato výpověď mě opět přivádí k prolnutí křesťanství s africkým náboženstvím neboť respondent přiznává existenci a moc jiného boha.

území České republiky. Kdo by snad jeho služeb chtěl využít, musí se vypravit do Nigérie, či alespoň poslat peníze za čarodějovi služby¹²⁷.

Následky voodoo mohou dle představ dotazovaných stihnout nejen nigerijského rivala či nepřítele, ale jakéhokoliv člověka, tedy i Čecha. „*Očarován může být kdokoliv – a mnohdy si toho ani nemusí být vědom. Ženy používají voodoo proti mužům a naopak. Zaměstnanci proti svým šéfům a naopak. V podnikání lze použít voodoo ke zničení vašeho konkurenta apod. Takových příkladů je nekonečně mnoho*“¹²⁸

5.3. „Rituály ochrany“ proti negativním silám

Silná víra v existenci neviditelných sil, které mohou ovlivňovat každodenní činnosti, a v moc magie, která tyto síly eliminuje nebo inicijuje, je utvrzována a systematizována členstvím v tajných společnostech.¹²⁹ Tato členství jsou důležitá pro společenské postavení a osobní prestiž Nigerijce. Zároveň mu poskytuje jistotu, ochranu před negativními silami a zasvěcuje ho do tajemství magie. Avšak i v evropském prostředí zachovávají slib mlčenlivosti, což je patrné z odpovědí respondentů. Existenci společností potvrzují, ale bližší informace nejsou ochotni sdělit.

Nicméně v jejich pojetí existují ještě jiné způsoby, jak se působení negativních sil bránit. V této souvislosti figuruje osoba, kterou v češtině označím termínem kouzelník¹³⁰. Je to člověk- prostředník v komunikaci mezi bohy a lidmi. Naslouchá jak lidem, tak bohům a tlumočí jejich přání. Jeho schopnosti můžou kouzlo odvrátit. Opět se však ukazuje, že vítězí ten, jehož bůh je silnější.

Další možností jak se ubránit „očarování“ je složitý proces spojený se silnou křesťanskou vůlí. Jeden z respondentů totiž tvrdí, že seslání kouzel na jeho osobu může svědčit i o zkoušce jeho vlastní víry v Boha. „*Bůh testuje sílu naší víry. Bůh je nejmocnější, ale jen silně věřící křesťan, který dokonale zná Písmo svaté, je schopen ubránit se kouzlu.*“¹³¹ Člověk, který si je vědom, že byl očarován také poprosí své blízké, aby se za něj modlili. Sám drží půst a zříká se všech světských radostí do doby, než je kouzlo přemoženo.

Existují také preventivní opatření. Mezi ty respondenti řadí například způsoby zacházení s ostříhanými vlasy či nehty, neboť věří, že co někdy bylo součástí těla musí být

¹²⁷ Respondenti připouštějí i možnost, že člověk, který si přeje vykonat voodoo rituál, nemusí být u rituálu přítomen. Stačí, když pošle peníze a poskytne oběť.

¹²⁸ Výpověď respondenta Martina, muž 40 let, právník a konzultant

¹²⁹ Viz. kapitola 2.3. Tajné společnosti

¹³⁰ Respondenti používají anglický termín „medicine man“ nebo „sorcerer“

¹³¹ Výpověď respondenta Daniela, muž 36 let, právník

zničeno, aby nemohlo být zneužito jinou osobou k provedení voodoo. „*Ke kadeřníkovi nechodím, můj syn taktéž ne. Stríhá nás manželka a já se pak postarám o ostríhané vlasy. Seberu je a spláchnu to záchoda. Totéž děláme i s nehty. Tak máme jistotu, že je nikdo nepoužije k voodoo.*“¹³² Jako poslední příklad uvádějí shodně všichni respondenti způsob zasílání finanční výpomoci svým rodinám v Africe. Nikdy neposílají peníze v obálkách a to zejména ze dvou důvodů. Jedním z nich je obava ze ztráty či odcizení, druhým neméně podstatným důvodem je fyzický kontakt s bankovkami. Věří totiž, že pokud měli bankovky v ruce, někdo v Africe by toho mohl zneužít k použití voodoo. Proto využívají služeb Western Union.¹³³

5.4. Pohled na africké náboženství očima českých manželek/přítelkyň

České ženy – respondentky mají představu o praktikách tradičních afrických náboženství v zemi svých partnerů. Většinou jsou to ony, které se o danou problematiku zajímají – ostatně jako o vše, co s Afrikou souvisí. Víra v předky a tamní božstva jim však přijde velice vzdálená, neboť ani jejich muži tato náboženství nepraktikují. Pochopily, že náboženství hraje důležitou roli v životě všech Afričanů a shodují se, že jejich partneři jsou velmi spirituální.¹³⁴ Africké formy náboženství však vesměs považují za „primitivní“¹³⁵.

V existenci a praktikování magie vesměs věří a nahání jim strach. Jak podotýkají, nikdy předtím¹³⁶ se o voodoo blíže nezajímaly a informace o něm většinou získávaly jen z médií a filmů. Fakt, že partneři v moc této síly věří, jejich strach ještě umocnil.

Každopádně vliv afrických náboženství chápou spíše jako kulturní dědictví svých partnerů, které si do Evropy s sebou přinesli, a které ovlivňuje jejich celkový pohled na svět. „*Vím, že můj muž je dobrý křesťan. Chodí do kostela a denně se modlí. Zároveň si ale říkám, že něco z toho afrického náboženství přece jen má. Vždyť žádný křesťan tady od nás na žádné čaroděje a kouzelníky nevěří. A vůbec, v Africe berou náboženství mnohem víc vážně.*“¹³⁷

¹³² Výpověď respondenta Davida, muž 32 let, podnikatel v oblasti služeb

¹³³ Western Union je peněžní expresní služba, která poskytuje převody peněz po celém světě do několika minut a bez bankovních účtů. Odesílatel na pobočku přinese hotovost, kterou je možné během několika minut vybrat příjemcem.

¹³⁴ Zvláště ve srovnání s jejich přechozími partnery – Čechy.

¹³⁵ Termín „primitivní“ používán za základě toho, že ho dvě respondentky v rozhovoru použily

¹³⁶ Než se blíže seznámili se svými partnery

¹³⁷ Výpověď respondentky Martiny, žena 36 let, administrativní pracovnice

ZÁVĚR

Smíšená manželství¹³⁸ jsou stále běžnější záležitostí. S větším smazáváním hranic a možností cestovat se do určité míry ztrácejí i leckteré kulturní rozdíly manželů¹³⁹. Výsledkem cestování mladých lidí za studiem či za prací jsou mnohdy právě národnostně smíšená manželství. U nábožensky smíšeného svazku se mohou rychle objevit problémy plynoucí z odlišnosti vyznání partnerů - ať už jde o odlišné náboženské zvyky, spory o náboženskou výchovu dětí nebo už jenom o prostý fakt, že většina náboženství a církví takovéto svazky nepodporuje. Těmto problémům museli čelit i moji respondenti. Rozhodli se však uzavřít svazek z lásky a překlenout tak rozdíly, praměnicí z výchovy v různých kulturních prostředích.

Ve svém terénním výzkumu jsem věnovala velkou pozornost zejména africkým věrským představám, které nám jsou v českém prostředí řekněme vzdálené. Vzhledem k tomu, že respondenti žijí již delší dobu se svými českými partnerkami, kladla jsem si otázku, do jaké míry rozdílnost víry a odlišná míra spirituality ovlivňuje soužití takových párů.

Na základě všech rozhovorů jsem došla k závěru, že nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje soužití smíšených partnerství, je odlišnost systému myšlení jako celku. Tím míním odlišné kulturní vzorce chování, výchovu, vnímání ženské a mužské role ve společnosti, v rodině, postoj k náboženství apod. Náboženství v Africe zasahuje do všech oblastí lidského života – a to v mnohem větší míře než v českém prostředí. Avšak více než oficiálně praktikující náboženství se na soužití podepisuje víra v magii a působení negativních sil. Muži žijí v neustálém strachu z útoku na svojí osobu a lidí jim nejbližších, tudíž provádějí úkony, se kterými se v běžných českých domácnostech nesetkáváme (viz. rituály ochrany). Aby před zlými silami chránili i děti, vykonávání takových úkonů požadují i od manželek. Než se ženy za své manžely provdaly, čaroděje a kouzelníky vnímaly spíše jako pohádkové bytosti než přímou hrozbu. Naučily se však s vírou manželů žít a respektovat jejich pravidla.

¹³⁸ Smíšené manželství (smíšený sňatek) je termín popisující manželství, v němž se manželé mezi sebou odlišují v nějaké podstatné vlastnosti. Nejvýznamnější souvislosti, v nichž se pojem používá, jsou nábožensky smíšená manželství (jsou-li manželé členy různých náboženství či náboženských společností, případně je-li jeden věřící a druhý nevěřící), rasově smíšená manželství, národnostně/jazykově smíšená manželství a sňatky mezi občany různých států. (čerpáno z www.wikipedia.com – heslo „smíšená manželství“)

¹³⁹ Zejména jedná-li se o národnostně smíšené páry v rámci Evropy, což není případ mých respondentů. V jejich případě silné kulturní rozdíly mezi manžely nadále přetrvávají

Věrské představy ovlivňují chování mužů a spolu s tradicí afrického systému hodnot dělají Afričana Afričanem, což způsobuje kulturní rozdíly mezi manžely v českém prostředí. Do manželství se zřetelně promítá model africké rodiny. Rodinný život v Nigérii je charakterizován podřízeností žen a autoritou starších. I v Evropě je od ženy vyžadována přizpůsobivost, loajálnost, naprostá oddanost rodině a věrnost manželovi. Většina respondentů uvedla, že mimomanželské vztahy¹⁴⁰ nesmí narušit chod rodiny a spokojenost manželky. Také by nikdy kvůli jinému vztahu neopustili rodinu. Rodina je totiž posvátná a je nutné ji co nejlépe chránit. Podle nigerijské tradice hraje žena v životě muže zásadní roli. Na ženě závisí úspěch muže jak v soukromém, tak v profesním životě.

Záleží tedy na míře tolerance, pochopení a vůle přizpůsobit životní rytmus jeden druhému - pak může jít o harmonické soužití.

¹⁴⁰ Společensky přípustné pouze ze strany mužů

SEZNAM LITERATURY A OSTATNÍCH POUŽITÝCH ZDROJŮ

- Bittnerová D., Moravcová M. a kol.: *Kdo jsem a kam patřím?* Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, Sofis, Praha 2005
- Fraser, J.G.: *Zlatá ratolest*, druhá žeň, Garamond 2000
- Gennep van, A.: *Přechodové rituály*, systematické studium rituálů, Lidové noviny 1996
- Lawson, E.T.: *Náboženství Afriky*, tradice v proměnách, Prostor 1998
- Lidé města*: revue pro etnologii komunikace, Institut základů vzdělanosti Univerzity Karlovy v Praze, Sofis, Praha 2004
- Hainard, J. a kol.: *Voudou*, Musée d'ethnographie, CH – Genève, Infolio 2008
- Hiltunen, M.: *Witchcraft and Sorcery in Ovambo*, the finish anthropological society, Helsinki 1986
- Hitunen, M.: *Good magic in Ovambo*, the finnish anthropological society, Helsinki 1993
- Hrdličková, L.: *Magické a racionální v životě pražské romské elity. Milostná magie*, doktorská disertace, Katedra etnologie FF UK v Praze, Praha 2006
- Kandert, J.: *Afrika*, Mladá Fronta 1984
- Martin, P.M. a O'Meara P.: *Africa, Problems and Perspectives*, Indiana university press, Bloomington 1995
- Murphy, R. F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Slon, Praha 2004
- Owusu, H.: *Rituály Voodoo v praxi*, magická cvičení, rituály ochrany, Fontána 2005
- Reynolds, B.: *Magic, Divination and Witchcraft among the Barotse of Northern Rhodesia*, University of California press Berkeley and Los Angeles, 1963
- Soukup, V.: *Dějiny antropologie*, encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleontologie, sociální a kulturní antropologie, nakladatelství Karolinum, Praha 2004
- Soukup, V.: *Přehled antropologických teorií kultury*, Portál, Praha 2000
- Magazín Týden (17/2008), vydán 28.4.2008, článek: Černá magie aneb Mocní pijí krev

INTERNETOVÉ ZDROJE

http://www.google.com/search?q=cache:nGrId3jLFc0J:ikono.borec.cz/data/download/texty/interpretae_ausky.pdf+Azandov%C3%A9&hl=cs&ct=clnk&cd=1&gl=cz

<http://video.nationalgeographic.com/video/player/news/> - videa, krátké reportáže z Beninu, Toga, Haiti a Venezuely

<http://www.antropologie.zcu.cz>

<http://www.nationalgeographic.com>

<http://www.encyklopedie.seznam.cz>

<http://www.aktualne.centrum.cz>

<http://www.nahaafrika.cz>

<http://pub47.bravenet.com/faq/show.php?usernum=39516121&catid=98>

<http://pub47.bravenet.com/faq/show.php?usernum=39516121&catid=99>

<http://pub47.bravenet.com/faq/show.php?usernum=39516121&catid=898>

<http://pub47.bravenet.com/faq/show.php?usernum=39516121&catid=105>

<http://allabouttheoccult.org/voodoo-religion.htm>

<http://religioustolerance.org/voodoo.htm>

<http://www.mamiwata.com/hoodoo%20interview.html>

<http://mamiwata.com/interview2.html>

<http://mamiwata.com/origins.html>

Ukázka jednoho z rozhovorů s nigerijským mužem:

RESPONDENT MARTIN

Age: 40 years

Nationality: Nigerian

Member of tribe /ethnic group: Boki

Time living in Czech Republic: 18 years (10 years outside but maintained residency here)

The reason to come to Czech Republic: Holiday; then studies

Is Czech Republic your „final destination“ or not?: Yes and no

Civil state: married

Type of highest adjusted education: Masters

Profesion: Lawyer and Consultant

In Nigeria, did you live in a city or village?: Town

Religion worship: Christian Protestant

For how long are you together with your czech wife/girlfriend: Almost 10 years

Chapter: „ Spirit of african tradicional religion and beliefs in Christian context “

1. Do you think that even you are Christian, the influence of the tradicional african religion is present in your mind? Do you venerate your ancestors?

Yes, it is and will always be in my mind even through I do not worship it. Traditional African religion is an integral part of Africans and any African in Europe or elsewhere who claim otherwise is deceiving him/herself. One cannot be brought up by Africans and expect that the aspect of bring up will not remain with you. In Africa, bringing up is a community task and not one of only family or patente. Thus, the influence is gathered from all works of the community, viz., immediate family (which may extend to sometimes over a hundred members), schools, and the wider communicty. Whereas, in Europe and other sotermed Western cultures, family is sometimes very narrowly construed to mean immediate family – husband, wife, kids – expressy excluding patente and sibblings, not to mention, neighbours, schools or the community as a whole. In a way, some Africans would love the later koncept as it gives them more freedom to do as they with without the watchful eyes of the community. A case in point, I see my neighbours son or daughter in a pub dribling with his friend. They will come and greet me, as a sign of respekt. In turn, I may order a drink or two for them; in leiu of the respect bestowed upon me. I am likewise certain that, if the tables were turned and my neighbours see my children in a pub dribling with their friend, such courtesy will be returned.

Conversely, say I am in a pub drinking with my friend and I notice my neighbours kids drunk and misbehaving, I will not await their parents to discipline them but traditionally, I am authorised to deal with the situations, as a duty and obligation. After the situations is arrested, we can then discuss details in family or community gatherings, where a decision will be rendered by the Cheir or head; usually, a very elderly person.

Yes, I do not venerate my ancestors but I will be quick to add that the classical meaning of veneration extends far beyond the context used herein. It literally means to worship or invoke. I give due respect to my ancestors as to any living one but I would not say I worship them.

2. Could you describe how (if) the tradition of African religion is present in your Christian beliefs? Are there any „rituals“ coming from your country that you are practising?

These beliefs we do not practice any longer because as a Christian, one cannot serve two masters; ‘God’ and ‘a god or thing’. There are simply incompatible. Neither do we practice any rituals in our home. Any Christian will confirm and affirm the above doctrine.

3. If you are attending Christian masses here in the Czech Republic, what is the criterion for you to choose the church?

Yes, we do attend Christian services in the Czech Republic. With respect to the criteria, there are not easy. Firstly, it must be based upon the Word (Bible), the name or title of the denomination is more or less irrelevant but cannot be crazy because if any teachings are based upon the Bible, then God’s Holy Spirit will not permit the titles to take root in the name. The pastor or preacher must practice what he or she preaches; do as the Word instructs and not as he or she wishes without obedience to the Word. In other words, they must show and be good examples to the followers; not bad one.

4. What does church mean to you? Is it important in your spiritual beliefs?

Church is the symbol of the body of God. The actual body of Christ, God the Son is our bodies; as it is written we (our bodies) are the temple of God. Church therefore means fellowship of the temples or bodies of Christ. It is one of the requirements of Christianity but not the singly most important one. The Bible commands Christians to fellowship with one another not just in Church but in our everyday lives. This is important for uplifting of our brothers and sisters; which does not necessarily mean only Christians but all. We also help and assist our brother and sisters facing difficult times by providing both in kind and financial assistance to them. We intercede on their behalf to God through prayers. When we pray, we believe that God answers our petition and will meet us at our point of need. God normally answers our prayers by giving us what we requested or asking us to await for the appointed time for Him to deliver our requests or He gives us a negative reply, because He has something better in mind for us. This is in accordance with the Word, that all things turn out or work out for good to those who believe. To surmise, Church is an inseparable part of our spiritual lives.

5. If you have a child here in CZ, do you teach him to venerate African religious tradition?

No. Contrary to Christianity.

6. Do you ask oracles what to do? Do you consult your future with them?

No. Contrary to Christianity.

1. Could you describe, what „voodoo“ means?

Voodoo may mean the use of incantation, witchcraft, etc., to achieve mostly selfish reasons. It is attempting to change what God has Scheduled to occur. For instance, one might ask whether or not the crucifixion of Jesus Christ could have been avoided? According to Bible, this could not be. Recal that Jesus Christ asked God to that if it is His will, God should let the cup (wrath) pass or take the wrath from Christ. God did not because this most important aspect of Christianity had to take place for the full defeat of the devil and the Regin of Christians, especially on Earth.

2. Why people use voodoo (or black magic or spells)? And against who? What they have to sacrifice?

As stated above Voodoo is the use of witchcraft and similar device to domlel what would otherwise not happen in the normal course of events. Therefore, it follows that Voodoo is used for selffish reasons and achieve the result of what would not be the status quo. These spells can be cast upon anyone whether the spell bound knows about the spell or not. Women can use Voodoo on men and vice versa. Employees on their bosses and *vice versa*. In the business field, one can use Voodoo to out complete the concurrent or to win a tender. The list is endless.

3. Who is the mediciman/magician man? And what is he able to do?

A medicine man or sorcerer is one who is the medium of communication between the god and the person requesting or needing the domlel another. This communication is two ways; from the compleler to the god and *vice versa*. Of course, the result is not immediate but can be.

4. Can somebody put spell on you? How? And what this person needs to do so?

Yes. The real key is to know how to break the spell, once one finds that a spell has been cast upon him or her. Same way, as described above. The services of a medicine man is required.

5. Do you have any personal experience that somebody tried to spell you? Could you write me briefly the story?

Yes. Do no with to disclose the experience.

6. Do you have any example, when the magic doesn´t work towards to „victim“?

Yes, depending upon which god is stronger; whether it is the compellers or the victims. God is strongest but one must be a strong Christian with full knowledge of the scriptures, including abiding by the scriptures and being able to rebuke any spells. Sometimes, this spell can only be broken by a stronger experienced Christian. Quite complex in certain cases.

7. Did you ever use any spell against somebody? If yes, for which reason?

No. Very unGodly and contradictory to Scriptures.

8. Can magic be used for positive purposes as well? Example?

Yes. For instance, a tribe wishes to go to war with another tribe. The medicine man is called to enquire who should go to war and who should not. Whether if anyone amongst the warriors should go to war and what if anything would be the result of the war; casualties, tec.

9. Is it possible to spell your czech wife/girlfriend?

Suppose that it is possible because colour of skin of culture has no effect whatsoever on casting spells.

10. If you need a favor from a magician or help from the oracle, do you need to go to Nigeria or there is somebody in Czech republic, who is able to help you?

Well, I would not know this because I am not involved in such activities.

Chapter: „ Influence of tradicional african religion and beliefs in everyday life“

1. Do you believe that things are happening „by chance?“ Does exist something as „bad luck“?

No, I do not beleive so. I do beleive however that God allow some things to happen Christians to test their beleives. These tests are made to strengthen a Christian’s beleive as well as rely more on God rather than self-reliance. Some would certainly argue the reverse of this position but Christians have a solid reasson for reliance upon God because we beleive that God is the Alpha and Omega; the beginning and the end. He created us, He knew us before we were conceived and born, therefore He know what is best for us. He provides for our needs as he clothes the flowers in the field; see how beautiful they are with no one caring for them. By awaking everyday and commit the day to God even before it begins, Christians can ovoid pitfalls or traps that the devil lays for us. Same applies if we commit the night to God before we lay to slep; not only will He protect us during the night but He will also give us good slep.

2. If you wake up in the morning and you have fever and running nose, what come first to your mind? Did somebody tried to hurt (spell) you?

No, I would not think so because I do beleive that God ceres me and my family of all our sicknesses, even through the ceres may not be immediate, in accordance with the Word that by His strips we are health – that Jesus took our infarmities and bore our sickness. And, that for sickness he has given us health. Further, the spirit realms control the physical and whatsoever is settled in the spiritual manifests in the physical.

3. I have heard, that „dreams“ are very important in your life. Can you explane me how? Did you for example have a interesting dream which helped you make a important decision?

The adage old men dream, young men have visions but worst is the man who does not DRAM. Dreams are very important in any spirituality. Dreams when properly interpreted can change a persons future, prevent death diseases, land you that perfect job, etc. Recall how Joseph’s interpretation fo Pharoah’s dreams prevented Egypt from famine. Some dreams are real and occur when a person is abake; it appears like a trance but one can remember it. Others occur whilst asleep but must be remembered for an interpretation to be made. For instance, Christians beleive that eating, flying, swimming, having sexual intercourse, having meetings, appearance of a particular person(s) in a dreams are negative

and signify demonic presence activities. Usually, when one experience these activities a deliverance must be made to cancel the activities.

4. If you need to make an important decision, where you look for help?

Important or not so important decisions; how does one know what is important and what is not? Prayed for guidance, for best choices from God and leading in the right direction according to God's will. This is the height of perfection because we are placing our trust in God and not us or other human. We are in fact saying to God that He is the master and we are His servants, we rely upon him for everything and not only decisions, whether small or big.

Chapter: „Rituals of „protection“ against black magic and spells“

1. Is there a possibility to protect yourself and your family against black magic, spells and witchcraft?

Well, protection occurs day-in and day-out. It is an on-going activity. Pray, pray, and pray. Ask others to pray for you and your family, fasting to find out what is happening in a person's life if one believes that something is not right. Fasting draws you closer to God because it increased your spiritual interaction with God. It is also great for your spiritual well-being.

Chapter: „Wives' perspective of traditional african religion and beliefs“

1. Do you talk to your wives/girlfriends about magic etc,?

Yes. It is very difficult to comprehend because one must see it, feel it and experience it to sometimes fully understand it. The consequences may be another issue all together.

2. Do they know a lot about traditional african religion practiced in your country?

Yes, I do, so my family as well, I talk to them about it. It is common knowledge because one experience it on a daily basis. It is not something one hides inside the house.

3. If so, what they think of it?

I think that those practicing such religions are wasting their time because the religion only offers a temporary satisfaction of their wants and in the long run, they stand to lose much more because they will not end up in heaven. My wife is Christian as well, so she sees those religions just as something interesting but nothing else.

4. Do you think that they are afraid of black magic and everyday possibility that somebody sent a spell on them?

Yes and no. One could argue that it is this fear of black magic that prompts them into the search for an even stronger black magic or God but it would be contrary to Christianity because Christians believe that God and Satan exists. In the early stages when I Christian decides to surrender his life to God, Satan does not play a role. One could equally argue that it is because of the numerous Satanic disappointments that drives a Christian to the ultimate search for God and satisfaction.

Chapter: „ Important family events“

1. Are there any African rituals/ceremonies which are practiced during the important family events? Wedding, birth of a baby, funeral etc.

No African ceremonies or rituals are practiced in my family because we are Christians.

Any other comments:

For example:

- did you feel uncomfortable with answering any of the questions?

No.

- did you find some of the questions ridiculous?

Well, would not use the word ridiculous but would think of them as lack of knowledge of the traditional African religion.

- do you also think that there is a lot of misunderstanding in „western popular mood“ about African beliefs?

Of course, these are the misconceptions that introduce controversial issues. One vexing topic is that of female circumcision: the West has always argued that female circumcision is barbaric but no alternatives have been suggested. Whereas, I personally disagree with the classical female circumcision, I do agree with medically supervised female circumcision under controlled environment. Further arguments are that it deprives the woman of enjoyment by chopping off her clitoris, irrespective of whether partial or total. Africans contract these positions as premature and lack of knowledge because African women - especially from those parts of Africa where female circumcision is practiced - sexually hyper and this tradition is to curtail such sexual hyper activities which would otherwise cause extra-marital sexual exploits and impute disgrace upon the family. There is also the health aspect which never hits the media. Western scientists have proved time and again in researches sponsored by Western governments that circumcision is healthy, at least male circumcisions – surgical removal of the sheath of the penis. The jury is still out as to whether or not male circumcision deprives the man of sexual enjoyment of intercourse. You decide!

Ukázka jednoho z rozhovorů s ženou – životní partnerkou nigerijského muže:

RESPONDETKA HANA

věk: 35 let

národnost: česká

stav: vdaná

nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské

zaměstnání: učitelka na základní škole

vyznání (pokud ano, jaká církev): křesťanské, protestantské

kde jste se svým partnerem poznaly: přes společné známé

jak dlouho spolu žijete: téměř 10 let

počet dětí: 1 – syn (6 let)

kapitola: Význam tradičního afrického náboženství v křesťanském kontextu

1. Spatřujete cosi „ryze afrického“ v pojetí křesťanské víry vašeho manžela/přítele?

No, abych pravdu řekla, je to docela těžká otázka. Po takové dlouhé době co jsme spolu jsem si doma na Afriku tak zvykla (smích), že už ani nevím, co je africké a co ne. Jediné, co je opravdu výjimečné je jeho víra v působení magie. Černé magie...takové co škodí. Nevím, jestli to patří do náboženství, ale určitě to je jedna z věcí, která ho hodně ovlivňuje. Když mi vypráví různé historky, často mi běhá mráz po zádech. Takže abych pravdu řekla, ani se o to nechci moc zajímat.

kapitola: Pohled na africké náboženství očima českých manželek/přítelek

1. Zajímáte se o africké tradiční náboženství? Vysvětloval vám někdy manžel/partner víru v kult předků?

To ano, často o tom mluví. No spíše mluvil...hlavně když jsme se poznali. Byla jsem to hlavně já, kdo se ptal. Tenkrát tu Afričanů moc nebylo, takže byli vždycky středem pozornosti. V dobrém i ve zlém. Takže jsem se ho ptala na různé věci o Africe. On ochotně vysvětloval a vysvětluje, ale vždycky říká: „Já vím, ty tomu stejně nevěříš. To bys to ale musela vidět a zažít. Pak bys uvěřila“. O vyznavačích afrických kultů říká, že ty lidé ztrácejí čas. Že se snaží jen vyřešit své problémy a touhy dočasně, a že nakonec stejně neskončí v ráji.

2. Vyprávěl vám někdy manžel/partner o praktikách černé magie a čarodějů? Jestli ano, prosím popište, jak vám tuto problematiku vysvětloval

Ano, povídal. Ale jak říkám, stále mi opakuje, že takové věci se musí vidět na vlastní oči, aby jim uvěřil. Já osobně mám z takových věcí strach, protože věřím, že takové nějaké síly existují, které nejsme schopni úplně pochopit. Na voodoo věřím a mám z toho strach. Myslím si, že člověku dokáže opravdu ublížit. Takže se o tom už raději ani nebavme.

3. Taktéž nevěříte na náhody a že se věci nedějí „jen tak“? Četla jsem studie Nigerijské etnické menšiny žijící na našem území a v nich se praví, že vše, co se nám děje je něčím (někým) způsobeno. Například, že člověk neonemocní jen tak. To spíš ho někdo okouzluje, protože mu záviděl apod. Jak vám tuto problematiku vysvětluje manžel/partner a jaké k tomu zaujímáte stanovisko?

No, na voodoo sice věřím, ale že by někdo onemocněl jenom proto, že mu někdo závidí, nebo že ho někdo takříkajíc očaroval, to ne. Věřím na osud a že všechno co se nám děje má nějaký důvod. A jak se říká, všechno špatné je pro něco dobré. Manžel to s voodoo taky nijak nepřehání. Nemoci zkrátka léčí a nic jiného neřeší. To spíš když se mu nedaří v práci. To je pak celý nervózní a nedá se s ním mluvit. Ale to je asi u všech chlapů stejný (smích).

kapitola: Významné rodinné události

1. Mohla byste popsat, jak doma „slavíte“ významné rodinné události? Např. narození dítěte, svatba, křest, narozeniny, rodinné oslavy. Zajímá mě zejména, zda-li se při těchto příležitostech objevují specifické rysy africké tradice.

Jak slavíme rodinné události...řekla bych, že úplně normálně jako každá jiná česká rodina. Snad jen, že když se u nás něco slaví, tak ve velkém. Přijde mnoho manželových kamarádů, kolegů, uděláme barbecue a slavíme až do rána. Hodně se jí – je to vždycky hostina. Přípravu mám na starost já, popřípadě mi přijdou pomoci manželky manželových kamarádů. Africké tradice jako takové se nijak zvlášť nedodržují. Snad jen, že ženy se starají o občerstvení a pánové se baví (smích). Pak ještě většinou odejdou na drink a my (ženy – pozn. tazajícího) s dětma růstaneme doma. Co se týče oslav typu svatba, křest dítěte – to probíhá zcela „evropsky“ a dle křesťanských tradic. Abych pravdu řekla, vždycky jsem v Boha věřila, ale spíš pasivně. Dokud jsem si manžela nevezala, do kostela jsem nechodila. Dokonce jsem nebyla ani pokřtěná. Kvůli manželovi, a kvůli naší svatbě v kostele jsem se přeci jen nechala pokřtít. Teď ho společně se synem doprovázím do kostela a беру to jako běžnou věc. Výchovu syna v tomto ohledu přenechávám manželovi.

kapitola: „Rituály ochrany“ proti působení kouzel čarodějů

1. Chrání vás či vaše dítě/děti manžel/partner před tzv. „okouzlením“ nebo před praktikami tzv. voodoo? Prosím popište příklady.

Ano, společně se denně modlíme, protože jak říká manžel, to je jeden ze způsobů, jak se před zlou silou ubránit. Pak ještě velice dbá na vynášení odpadků a likvidaci starých obnošených věcí. Odpadky odnáší do popelnice pouze v den, kdy popelnice vybírají. Věci po malém (synovi-pozn.) nikdo nedědí, taktéž je vyhazujeme. No a pak je tu stříhání vlasů a nehtů – ty vždycky skončej v záchodě.

kapitola: Soužití smíšených párů

1. Myslíte si, že víra vašeho manžela, jeho africký původ a věrské představy nějakým zvláštním způsobem ovlivňuje vaše soužití?

Hm, no co se otázky víry týče, myslím si že ano. Manžel je velmi, jak bych to řekla, spirituálně založen. Mnohem více než muži, se kterými jsem předtím chodila (předchozí partneři respondentky byli Češi). Jak jsem už říkala, manžel mě přivedl k víře (křesťanské – pozn.), což považuju za důležitý fakt. Také mě zasvětil do problematiky magie jako takové – lépeřečeno mě přesvědčil o jejím negativním působení. Takže jsem na toto téma zřejmě citlivější než ostatní Češky. A respektuju všechny úkony, který proti ní musíme dělat. Jinak jsem úplně normální rodina. Když to porovná s kamarádkama, co jsou taky vdaný – ale s Čechama, tak bych řekla, že jsme na tom úplně stejně.

Poznámky k rozhovorům:

Rozhovory s muži byli vedeny v anglickém jazyce. Jelikož byly prováděny postupně, přepis v angličtině mi byl dobrým zdrojem pro používání stejných výrazů v dalších rozhovorech.

Rozhovory s ženami byly vedeny v češtině. Jejich odpovědi jsem zaznamenala k okruhům stěžejních otázek, na které jsem se ptala. Podotázky vynechávám.